

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η διακοπή της σχολικής φοίτησης και η εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς σε νέους ενηλίκους: Μελέτη στο Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων Ελαιώνα Θεβών».

Άννα Σταυροπούλου

ΑΜ: 20181363

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Αρτεμισία Τσίτσικα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Β' Παιδιατρική Κλινική,
Νοσοκομείο "Π. & Α. Κυριακού", Ιατρική Σχολή ΕΚΠΑ

Αθήνα, 2021

Τριμελής Επιτροπή

Αρτεμισία Τσίτσικα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Β' Παιδιατρική Κλινική,
Νοσοκομείο "Π. & Α. Κυριακού", Ιατρική Σχολή ΕΚΠΑ
(επιβλέπον μέλος)

Χαρά Σπηλιοπούλου, Καθηγήτρια, Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και
Τοξικολογίας, Ιατρική Σχολή ΕΚΠΑ (μέλος)

Θεόδωρος Σεργεντάνης, MD, PhD, Ιατρός – Επιδημιολόγος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα
Πολιτικών Δημόσιας Υγείας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής (ΠΑΔΑ)
Επιστ. Συνεργάτης Θεραπευτικής Κλινικής ΕΚΠΑ, Νοσοκομείο «Αλεξάνδρα», (μέλος)

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνονται οι σπουδές μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Στρατηγικές Αναπτυξιακής και Εφηβικής Υγείας» της Ιατρικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στις σπουδές μου ήταν καθοριστική η συμβολή των καθηγητών μου στα γνωστικά αντικείμενα που παρακολούθησα, στους οποίους οφείλω να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες για τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση των σπουδών μου, καθώς και τα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, κα Αρτεμισία Τσίτσικα και κα Χαρά Σπηλιοπούλου.

Ιδιαίτερα επιθυμώ να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου και μέλος της Τριμελούς Επιτροπής για την παρούσα διπλωματική εργασία, κο Θεόδωρο Σεργεντάνη, για την επιστημονική και συμβουλευτική καθοδήγηση που μου προσέφερε σε όλα τα στάδια εκπόνησης της εργασίας με τις εύστοχες και πολύ εποικοδομητικές παρατηρήσεις του.

Επιπλέον, ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στην κα Χαρά Τζαβάρα για τη υποστήριξη και βοήθειά της, καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας.

Τέλος, θα ήθελα εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου και το σύζυγό μου για όλη τη στήριξη, τη συμπαράσταση και την κατανόησή τους, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Εκεί που ανοίγει ένα σχολείο, κλείνει μια φυλακή

Βίκτωρ Ουγκώ, 1802-1885

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	9
---------------	---

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Το Φαινόμενο της Σχολικής Διαρροής.....	13
---	----

Ο Ρόλος της Οικογένειας.....	18
------------------------------	----

Σχολική Φοίτηση και Αποκλίνουσα Συμπεριφορά.....	22
--	----

<i>Αποκλίνουσα Συμπεριφορά.....</i>	<i>22</i>
-------------------------------------	-----------

<i>Χρήση Ουσιών και Αλκοόλ.....</i>	<i>25</i>
-------------------------------------	-----------

<i>Σχέση Αποκλίνουσας Συμπεριφοράς και Σχολικής Διαρροής.....</i>	<i>28</i>
---	-----------

Ανασκόπηση Πρόσφατων Μελετών.....	32
-----------------------------------	----

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Σκοπός της Μελέτης.....	42
-------------------------	----

Υλικό και Μέθοδος.....	43
------------------------	----

<i>Δείγμα της μελέτης.....</i>	<i>43</i>
--------------------------------	-----------

<i>Συλλογή δεδομένων και εργαλεία της έρευνας.....</i>	<i>44</i>
--	-----------

<i>Διαδικασία έρευνας-Ζητήματα δεοντολογίας.....</i>	<i>45</i>
--	-----------

<i>Στατιστική ανάλυση.....</i>	<i>46</i>
--------------------------------	-----------

Αποτελέσματα.....	47
-------------------	----

<i>Πρώτο ερευνητικό ερώτημα.....</i>	<i>49</i>
--------------------------------------	-----------

<i>Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα</i>	68
<i>Τρίτο ερευνητικό ερώτημα</i>	56
<i>Τέταρτο ερευνητικό ερώτημα</i>	60
Συζήτηση	63
<i>Πρώτο ερευνητικό ερώτημα</i>	63
<i>Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα</i>	54
<i>Τρίτο ερευνητικό ερώτημα</i>	70
<i>Τέταρτο ερευνητικό ερώτημα</i>	72
Συμπεράσματα	73
Περιορισμοί της Μελέτης	76
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	78
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	90
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	92

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

<i>Πίνακας 1: Χαρακτηριστικά δείγματος.....</i>	<i>48</i>
<i>Πίνακας 2: Αποτελέσματα πολλαπλής γραμμικής ανάλυσης παλινδρόμησης σε σχέση με την ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών ως εξαρτημένη μεταβλητή και το φύλο των συμμετεχόντων ως ανεξάρτητη μεταβλητή</i>	<i>49</i>
<i>Πίνακας 3: Αποτελέσματα πολλαπλής γραμμικής ανάλυσης παλινδρόμησης με την ηλικία σχολικής διαρροής ως εξαρτημένη μεταβλητή και το φύλο, την κύρια ουσία και την ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών ως ανεξάρτητες μεταβλητές</i>	<i>50</i>
<i>Πίνακας 4: Αποτελέσματα πολλαπλής γραμμικής ανάλυσης παλινδρόμησης με τη συνολική διάρκεια φυλάκισης του συμμετέχοντα ως εξαρτημένη μεταβλητή και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά καθώς και πληροφορίες σε σχέση με τη χρήση ουσιών ως ανεξάρτητες μεταβλητές</i>	<i>51</i>
<i>Πίνακας 5: Αποτελέσματα πολλαπλής λογιστικής ανάλυσης παλινδρόμησης με τη χρήση ηρωίνης ως εξαρτημένη μεταβλητή και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων ως ανεξάρτητες μεταβλητές.....</i>	<i>52</i>
<i>Πίνακας 6: Αποτελέσματα πολλαπλής λογιστικής ανάλυσης παλινδρόμησης με τη σύλληψη για λόγους συνδεόμενους με τις ουσίες ως εξαρτημένη μεταβλητή και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά καθώς και στοιχεία σε σχέση με τη χρήση ουσιών ως ανεξάρτητες μεταβλητές</i>	<i>53</i>
<i>Πίνακας 7: Αποτελέσματα πολλαπλής λογιστικής ανάλυσης παλινδρόμησης με την κατάθλιψη, την βίαιη συμπεριφορά και την απόπειρα αυτοκτονίας ως εξαρτημένες μεταβλητές και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων καθώς και στοιχεία αναφορικά με την ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών ως ανεξάρτητες μεταβλητές</i>	<i>55</i>

<i>Πίνακας 8: Περιγραφικά στοιχεία σε σχέση με την παραβατικότητα των γονέων, την ηλικία έναρξης ουσιών και την ηλικία σχολικής διαρροής.....</i>	<i>57</i>
<i>Πίνακας 9: Επίδραση της παραβατικότητας των γονέων στη χρήση ουσιών κατά την εφηβεία</i>	<i>57</i>
<i>Πίνακας 10: Πολυπαραγοντικό μοντέλο με εξαρτημένη μεταβλητή την ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών και ανεξάρτητες το φύλο και την παραβατικότητα των γονέων</i>	<i>58</i>
<i>Πίνακας 11: Επίδραση της παραβατικότητας των γονέων στη σχολική διαρροή κατά την εφηβεία</i>	<i>58</i>
<i>Πίνακας 12: Πολυπαραγοντικό μοντέλο με εξαρτημένη μεταβλητή την ηλικία σχολικής διαρροής και ανεξάρτητες το φύλο και την παραβατικότητα των γονέων</i>	<i>59</i>
<i>Πίνακας 13: Πολυπαραγοντικό μοντέλο με εξαρτημένη μεταβλητή την ηλικία σχολικής διαρροής και ανεξάρτητες το φύλο, την παραβατικότητα των γονέων, την ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών και την κύρια ουσία.....</i>	<i>59</i>
<i>Πίνακας 14: Επίδραση της πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης στη σύλληψη από τις αρχές κατά την ενήλικη ζωή.....</i>	<i>60</i>
<i>Πίνακας 15: Αποτελέσματα πολλαπλής λογιστικής ανάλυσης παλινδρόμησης με τη σύλληψη από τις αρχές κατά την ενήλικη ζωή ως εξαρτημένη μεταβλητή και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά καθώς και στοιχεία σε σχέση με τη χρήση ουσιών ως ανεξάρτητες μεταβλητές</i>	<i>61</i>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σχολική διαρροή αποτελεί ένα παγκόσμιο εκπαιδευτικό φαινόμενο, καθώς αρκετά άτομα εγκαταλείπουν τη σχολική φοίτηση πρόωρα, συνθήκη η οποία συνεπάγεται αρνητικές επιπτώσεις τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Ειδικότερα στη σύγχρονη εποχή, κατά την οποία οι ραγδαίες εξελίξεις πιέζουν για διαρκή επιμόρφωση και δια βίου εκπαίδευση, η πρόωρη διακοπή της φοίτησης στερεί από το άτομο τα απαιτούμενα εφόδια που θα του επέτρεπαν να αποκατασταθεί επαγγελματικά και να εξελιχθεί προσωπικά, κοινωνικά και οικονομικά κατά την ενηλικίωσή του. Στερούμενα των απαραίτητων επαγγελματικών προσόντων και δεξιοτήτων αδυνατούν τα άτομα αυτά να συμβάλουν στην παραγωγή και την οικονομία με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε κοινωνικό αποκλεισμό.

Το φαινόμενο της σχολικής διαρροής εξαρτάται από ένα πλήθος διαφορετικών παραγόντων (κοινωνικών, θεσμικών και ατομικών) που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και επηρεάζουν την απόφαση του μαθητή να διακόψει τη φοίτηση. Προκειμένου να εξεταστεί το φαινόμενο και να ερμηνευτεί, ο ερευνητής οφείλει να θεωρήσει το μαθητή ως μέλος ενός ευρύτερου κοινωνικού συστήματος. Κατά συνέπεια οι επιλογές και οι αποφάσεις του καθορίζονται από κοινωνικούς, πολιτικούς, οικονομικούς, πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς παράγοντες. Η αποτύπωση του ακριβούς ποσοστού διαρροής και η διερεύνηση των αιτιών που οδηγούν στην πρόωρη διακοπή της φοίτησης μια μερίδα του μαθητικού πληθυσμού, καθώς και των αρνητικών επιπτώσεων που επέρχονται θα επιτρέψει την έγκαιρη ανίχνευση εκείνων που ανήκουν σε ομάδα υψηλού κινδύνου, το σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης του προβλήματος, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η πλήρης και ισότιμη συμμετοχή του συνόλου των μαθητών στην εκπαίδευση.

Τα βιώματα και η πορεία του ατόμου από την παιδική και εφηβική ηλικία έως την ενηλικίωση και τα ακαδημαϊκά του επιτεύγματα καθορίζουν την μετέπειτα εξέλιξή του. Η

χρήση ουσιών κατά την περίοδο της εφηβείας, η εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών και η πρόωρη διακοπή της σχολικής φοίτησης είναι πιθανό να επιδράσουν αρνητικά εμποδίζοντας την ομαλή μετάβαση στην ενηλικίωση και την ένταξη του ατόμου στην επαγγελματική και κοινωνική ζωή.

Δεδομένης της ανεπάρκειας των ποσοτικών δεδομένων, κατά την ανασκόπηση της ελληνικής βιβλιογραφίας, που να αποδεικνύουν τη σύνδεση μεταξύ πρόωρης σχολικής διακοπής και ανάπτυξης αποκλίνουσας συμπεριφοράς κατά την ενήλικη ζωή επιχειρείται η διερεύνηση (της σύνδεσης) μέσω της παρούσας μελέτης. Παρόλο που έχει μελετηθεί η σχέση μεταξύ χρήσης ουσιών των γονέων και σχολικής αποτυχίας ή εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς του παιδιού, καθώς και η σύνδεση της σχολικής διαρροής με τη χρήση ουσιών και την παραβατική συμπεριφορά του εφήβου, δεν έχει διερευνηθεί συνδυαστικά σε πληθυσμό κρατουμένων η επίδραση των γονέων (αποκλίνουσα συμπεριφορά ή/και χρήση ουσιών) στη συμπεριφορά του εφήβου (πρόωρη διακοπή της σχολικής φοίτησης, χρήση ουσιών, αποκλίνουσα συμπεριφορά) και στην πορεία της ζωής του κατά την ενηλικίωση (χρήση ουσιών, αποκλίνουσα συμπεριφορά, σύλληψη από τις αρχές).

Από την ανάλυση των δεδομένων που θα προκύψουν αναμένεται να επιβεβαιωθεί η επίδραση της οικογένειας στην αναπτυξιακή πορεία του ατόμου. Επιπρόσθετα προσδοκάται να διαφανεί η επίδραση της συμπεριφοράς του εφήβου στη μετέπειτα πορεία της ζωής του. Η πρόωρη διακοπή της σχολικής φοίτησης, η χρήση ουσιών και η κατανάλωση αλκοόλ κατά την εφηβεία, συνιστούν συμπεριφορές κινδύνου που επιφέρουν αρνητικό αντίκτυπο και παρεμποδίζουν την ομαλή μετάβαση στην ενήλικη ζωή ενισχύοντας τις πιθανότητες το άτομο να εκδηλώσει ως ενήλικας αποκλίνουσα συμπεριφορά. Επισημαίνοντας τις συνέπειες των αντίξοων συνθηκών ανάπτυξης του ατόμου, των ριψοκίνδυνων συμπεριφορών που υιοθετεί κατά την εφηβεία και της σχολικής διαρροής επιδιώκεται να τονιστεί η σημασία της πρόληψης. Στο βαθμό που το σχολείο αποτελεί έναν ουσιαστικό φορέα κοινωνικοποίησης

του ατόμου μετά την οικογένεια, προληπτικά προγράμματα θα μπορούσαν να περιορίσουν τον κίνδυνο πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης, ενώ ο εντοπισμός των μαθητών υψηλού κινδύνου θα επέτρεπε την έγκαιρη εφαρμογή παρεμβάσεων για τον περιορισμό του φαινομένου.

Η παρούσα μελέτη χωρίζεται σε δύο μέρη, στο γενικό και στο ειδικό. Στο γενικό μέρος παρατίθενται κάποια βασικά θεωρητικά στοιχεία όσον αφορά στο φαινόμενο της σχολικής διαρροής και στο ρόλο που διαδραματίζει η οικογένεια, ενώ γίνεται αναφορά και στη σύνδεση της σχολικής διαρροής με την αποκλίνουσα συμπεριφορά του ατόμου. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα πρόσφατων ερευνητικών μελετών δημοσιευμένων σε επιστημονικά περιοδικά που εξετάζουν το φαινόμενο της σχολικής διαρροής και τη σχέση του με την εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς κατά την ενήλικη ζωή. Στο ειδικό μέρος αναφέρεται ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα, ακολουθεί η μεθοδολογία της έρευνας (δείγμα, ερευνητικό εργαλείο, ερευνητική διαδικασία, στατιστική ανάλυση), τα αποτελέσματα και, τέλος, διεξάγεται συζήτηση η οποία καταλήγει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα και προτάσεις για τον περιορισμό της σχολικής διαρροής και του αρνητικού αντικτύπου που συνεπάγεται. Η εργασία ολοκληρώνεται με την αναφορά των περιορισμών της μελέτης.

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Το Φαινόμενο της Σχολικής Διαρροής

Η έννοια της σχολικής διαρροής είναι δύσκολο να αποτυπωθεί σε έναν απόλυτο και κοινά αποδεκτό ορισμό, αφού φέρει ένα κοινωνιολογικό φορτίο. Σχετίζεται και κατά συνέπεια εξαρτάται από το θεσμικό πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος της συγκεκριμένης κοινωνίας, εντός της οποίας εξετάζεται κάθε φορά (Janosz, Le Blanc, Boulerice & Tremblay, 2000). Παρά τις διαφορές που παρατηρούνται ως προς την ισχύουσα εκπαιδευτική πολιτική κάθε χώρας, οι νόμοι κάθε κράτους ορίζουν την ηλικία κατά την οποία υποχρεούται ένα παιδί να ξεκινήσει το σχολείο, την ηλικία στην οποία θα μπορούσε να διακόψει τη σχολική φοίτηση, καθώς και τον αριθμό των επιτρεπόμενων απουσιών κατά τη διάρκειά της (Development Services Group, 2015).

Στη βιβλιογραφία έχουν χρησιμοποιηθεί εναλλακτικά οι όροι πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης και κατάρτισης, διακοπτόμενη μάθηση, μαθητική διαρροή και εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2017). Γενικότερα η σχολική διαρροή ορίζεται ως η εγκατάλειψη της εκπαίδευσης από το μαθητή σε οποιαδήποτε βαθμίδα πριν την ολοκλήρωσή της (Viadero, 2001). Ένας άλλος ορισμός αφορά στη διακοπή της φοίτησης πριν την ολοκλήρωση εκείνης της βαθμίδας που θεωρείται υποχρεωτική από την εκάστοτε κοινωνία. Ανεξαρτήτως, παρόλα αυτά, του ορισμού που χρησιμοποιείται, η σχολική διαρροή σημαίνει τη στέρηση του δικαιώματος του ατόμου να ολοκληρώσει την εκπαίδευσή του που συνεπάγεται αδυναμία προσωπικής, κοινωνικής και οικονομικής εξέλιξης (Adelman & Székely, 2016; Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2017).

Στις περισσότερες χώρες χρησιμοποιείται ο ορισμός της Eurostat για την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου και αφορά «νέους που έχουν ολοκληρώσει, το πολύ, τον κατώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, είναι σε ηλικία 18-24 ετών και δε

βρίσκονται εντός δομής εκπαίδευσης ή κατάρτισης». Με τον τρόπο αυτό είναι εφικτή η χρήση ενός συγκεκριμένου δείκτη που επιτρέπει τις συγκρίσεις μεταξύ διαφορετικών κρατών. Συμπληρωματικά χρησιμοποιείται ο όρος NEET (Not in Education, Employment, Training) που αφορά στους νέους 16-29 ετών, το ποσοστό των οποίων ανέρχεται για το έτος 2011 στην Ελλάδα στο 23.2% (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2017).

Παρόλο που με το νόμο 1566/1985 θεσμοθετείται η υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση στην Ελλάδα, ακόμα και σήμερα αρκετοί νέοι αποφασίζουν να διακόψουν τη σχολική φοίτηση ή δεν εμφανίζονται στο σχολείο. Εφόσον η υποχρεωτική εκπαίδευση καλύπτει τις σχολικές τάξεις από την Α΄ Δημοτικού μέχρι και τη Γ΄ Γυμνασίου, για τον υπολογισμό του δείκτη της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα λαμβάνονται υπόψιν οι μαθητές εκείνοι που εγκατέλειψαν την εκπαίδευση πριν την απόκτηση του απολυτηρίου του Γυμνασίου (ΥΠΕΠΘ, 2007). Από τη στιγμή, ωστόσο, που δεν έχει διατυπωθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για τη σχολική διαρροή και μια συγκεκριμένη μέθοδος για τη μέτρησή της, ο ακριβής υπολογισμός των μαθητών που διακόπτουν πρόωρα τη φοίτηση αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα και τα δεδομένα που αφορούν στο φαινόμενο της διαρροής είναι ευάλωτα σε χειρισμούς που εξυπηρετούν συγκεκριμένους σκοπούς (Viadero, 2001).

Στην Ευρώπη 4.4 εκατομμύρια άτομα εγκαταλείπουν το σχολείο πρόωρα, ενώ σε εθνικό επίπεδο το ποσοστό των μαθητών που διέκοψαν πρόωρα τη σχολική φοίτηση ανήλθε στο 9% και 7.9% κατά τα έτη 2014 και 2015 αντίστοιχα. Στην Ελλάδα τα ποσοστά σχολικής διαρροής εμφανίζουν μια πτωτική τάση μετά το 1994 και το 50% φαίνεται ότι αφορά μαθητές που διακόπτουν τη φοίτηση στην Α΄ Γυμνασίου. Είναι μεγαλύτερο το ποσοστό των αγοριών σε σύγκριση με τα κορίτσια και των μαθητών που φοιτούν σε Επαγγελματικά Λύκεια σε σύγκριση με τους μαθητές των Ενιαίων Λυκείων, ενώ όσον αφορά στη βαθμίδα εκπαίδευσης τα μεγαλύτερα ποσοστά διαρροής εντοπίζονται στο Γυμνάσιο σε σύγκριση με

το Δημοτικό και το Λύκειο (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2017). Σε άλλες κοινωνίες το ποσοστό των κοριτσιών που εγκαταλείπουν τη φοίτηση πριν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι υψηλότερο από εκείνο των αγοριών και ο συνηθέστερος λόγος είναι η πρόωμη ηλικία γάμου (Marphatia, Reid & Yajnik, 2019).

Παράλληλα παρατηρείται ότι οι μαθητές με παραβατική συμπεριφορά, ποινικό ιστορικό, χαμηλή επίδοση, διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις και προβλήματα ψυχικά και σωματικά εγκαταλείπουν σε μεγαλύτερο ποσοστό το σχολείο (ΥΠΕΠΘ, 2007). Το ίδιο ισχύει και για εκείνους που έχουν προβεί σε επανάληψη κάποιας σχολικής τάξης (Sekiya & Ashida, 2017). Σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς το φαινόμενο των συχνών απουσιών και της σχολικής διαρροής είναι πολυπαραγοντικό, όμως το αποδίδουν κυρίως σε οικογενειακούς παράγοντες (αντίξοες οικογενειακές συνθήκες, επιτρεπτικό γονεϊκό στυλ ανατροφής, ψυχικά προβλήματα ή κατάχρηση αλκοόλ των γονέων), οι οποίοι κατά την άποψή τους υπερισχύουν έναντι των σχολικών παραγόντων. Ακολουθούν οι ατομικοί παράγοντες που αφορούν τη διάθεση του μαθητή, όπως η εκδήλωση καταθλιπτικής συμπτωματολογίας, το άγχος, η ευερεθιστότητα (Gren-Landell, Allvin, Bradley, Andersson et al., 2015).

Σύμφωνα με τους Rumberger και Lim (2008) υπάρχουν δύο τρόποι ερευνητικής προσέγγισης της σχολικής διαρροής. Η ατομική προσέγγιση εστιάζει στο άτομο, δηλαδή τον ίδιο το μαθητή και τις συνθήκες που σχετίζονται με την ακαδημαϊκή του πορεία (π.χ. συμπεριφορά, στάση, αξίες, αίσθηση ανήκειν) και η θεσμική προσέγγιση συνυπολογίζει το οικογενειακό του πλαίσιο, το σχολικό, το κοινοτικό και το δίκτυο των συνομηλίκων. Επιπρόσθετα θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν η επίδραση που ασκεί στην απόφαση του μαθητή να εγκαταλείψει ή να συνεχίσει τη σχολική φοίτηση η εμπλοκή του στη σχολική ζωή σε επίπεδο ακαδημαϊκό ή μαθησιακό, καθώς και σε επίπεδο κοινωνικό (αλληλεπίδραση με τους υπόλοιπους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς και το λοιπό προσωπικό της σχολικής

μονάδας). Διαφαίνεται ότι δύο βασικοί παράγοντες που ωθούν το μαθητή στη λήψη της απόφασης να διακόψει τη σχολική φοίτηση είναι οι χαμηλές προσδοκίες που έχει ο ίδιος από την εκπαίδευση και η ανάγκη του να εισαχθεί στην αγορά εργασίας (Sekiya & Ashida, 2017).

Λόγω των αρνητικών επιπτώσεων της σχολικής διαρροής, το σχολείο επιφορτίζεται με την υποχρέωση ελέγχου της φοίτησης των μαθητών, καθώς η αδικαιολόγητη απουσία λειτουργεί σαν ένας πρώτος δείκτης του κινδύνου διαρροής. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 201/1998 ο εκπαιδευτικός της τάξης υποχρεούται να παρακολουθεί τη φοίτηση του κάθε μαθητή και να καταγράφει καθημερινά όλες τις απουσίες. Ορίζεται ότι θα πρέπει να υπάρχει συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας και σχετική ενημέρωση, έτσι ώστε να κατατεθούν τα απαραίτητα έγγραφα για τη δικαιολόγηση των απουσιών. Στην περίπτωση αδικαιολόγητης απουσίας του μαθητή και άρνησης ή αποφυγής της οικογένειας να επικοινωνήσει με το σχολείο, τότε η δημοτική ή αστυνομική αρχή αναλαμβάνει την αναζήτηση των κηδεμόνων. Εφόσον αποτύχει ο εντοπισμός της οικογένειας του μαθητή, τότε ενημερώνεται ο αρμόδιος προϊστάμενος, ώστε να ξεκινήσει τη διαδικασία αναζήτησης του μαθητή σε όλα τα σχολεία του νομού. Εάν δεν καταλήξει σε επιτυχές αποτέλεσμα ούτε αυτή η διαδικασία, τότε υποβάλλεται αναφορά στην Διεύθυνση Σπουδών του Υπουργείου, στην οποία περιγράφεται η έρευνα που προηγήθηκε, με σκοπό να επεκταθεί η προσπάθεια εντοπισμού του μαθητή σε όλα τα σχολεία της χώρας.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 4368/2016 σε μια προσπάθεια μείωσης της σχολικής διαρροής εισάγεται η έννοια της αντισταθμιστικής εκπαίδευσης που αφορά στην επανένταξη των μαθητών που εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο και στη δυνατότητα ολοκλήρωσης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Το μέτρο αυτό αποσκοπεί στον περιορισμό των κοινωνικών ανισοτήτων και των αρνητικών επιδράσεων που επιφέρουν μέσω της κατάρτισης των μαθητών και της καλλιέργειας των απαραίτητων δεξιοτήτων που θα επιτρέψουν την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία γενικότερα.

Η αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής διαρροής θεωρείται ζητούμενο, καθώς η διακοπή της σχολικής φοίτησης έχει συνδεθεί με τη σχολική αποτυχία, τον λειτουργικό αναλφαβητισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η εγκατάλειψη του σχολείου αυξάνει τον κίνδυνο ανεργίας, εκδήλωσης παραβατικών συμπεριφορών και κοινωνικής περιθωριοποίησης του ατόμου και συνεπάγεται χαλάρωση της κοινωνικής συνοχής (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2015). Παρόλο που σε αρκετές περιπτώσεις ο έφηβος επιλέγει τη διακοπή της σχολικής φοίτησης κατόπιν αξιολόγησης του κόστους και του οφέλους από την παραμονή του στο σχολείο, μακροπρόθεσμα η σχολική διαρροή επιφέρει αρνητικές συνέπειες και περιορίζει τις ευκαιρίες επαγγελματικής αποκατάστασης κατά την ενήλικη ζωή (Adelman & Székely, 2016; Ecker-Lyster & Niilekseda, 2016). Ειδικότερα σε περιόδους οικονομικής αποσταθεροποίησης το χάσμα μεταξύ των ατόμων που εγκαταλείπουν το σχολείο και εκείνων που περατώνουν τη φοίτηση τείνει να αυξάνεται οδηγώντας σε πόλωση με αποτέλεσμα την πρόκληση ανησυχίας σε σχέση με τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής (Goux, Gurgand & Maurin, 2015).

Συχνή είναι και η εμφάνιση ψυχοπαθολογίας (Campbell, 2015) κατά την ενηλικίωση, αφού η πρόωρη εγκατάλειψη της φοίτησης έχει συνδεθεί με αυξημένο κίνδυνο για την εκδήλωση κατάθλιψης, αγχώδους διαταραχής, αυτοκτονικού ιδεασμού ή απόπειρας αυτοκτονίας, εξάρτησης από τις ουσίες και το αλκοόλ (Fergusson, McLeod & Horwood, 2015; Maynard, Salas-Wright & Vaughn, 2015). Όσον αφορά στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς οι ενήλικες που εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο σύλληψης για κλοπή, επίθεση, κατοχή ή διακίνηση τοξικοεξαρτησιογόνων ουσιών σε σύγκριση με εκείνους που ολοκλήρωσαν τη σχολική φοίτηση (Maynard, Salas-Wright & Vaughn, 2015). Για τους λόγους αυτούς δίνεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο έμφαση στην επάρκεια και την ποιότητα της εκπαίδευσης και ένας προσανατολισμός της κοινωνίας προς τη γνώση και τη μάθηση (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2015).

Ο Ρόλος της Οικογένειας

Η σχολική διαρροή είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που οφείλεται στην αλληλεπίδραση ατομικών, οικογενειακών και εκπαιδευτικών παραγόντων (Gubbels, van der Put & Assink, 2019). Συγκεκριμένοι παράγοντες φαίνεται να ευνοούν ή αντίθετα να δυσχεραίνουν τη συνέχιση της φοίτησης του μαθητή. Το οικογενειακό υπόβαθρο του μαθητή φαίνεται να αποτελεί μία από τις βασικότερες παραμέτρους που καθορίζουν την ακαδημαϊκή του πορεία. Η συμπερίληψη της οικογένειας στα μοντέλα που ερμηνεύουν τη σχολική διαρροή και αναφέρονται στη συνέχεια του κεφαλαίου αποδεικνύει τον κρίσιμο ρόλο των γονέων στη αναπτυξιακή πορεία του παιδιού, στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του, στα ακαδημαϊκά του επιτεύγματα και την ολοκλήρωση ή μη των ακαδημαϊκών του υποχρεώσεων.

Ήδη από το 1989 ο Finn προτείνει δύο μοντέλα για την ερμηνεία της σχολικής διαρροής. Σύμφωνα με το μοντέλο ματαίωσης-αυτοεκτίμησης η σχολική αποτυχία λειτουργεί ως πρόδρομος δείκτης της εγκατάλειψης της φοίτησης και συνεπάγεται χαμηλή αυτοεκτίμηση και την εκδήλωση συμπεριφορικών προβλημάτων. Οι προβληματικές συμπεριφορές πλήττουν περαιτέρω την ακαδημαϊκή επίδοση, την αυτοεκτίμηση και τη συμπεριφορά του μαθητή, ο οποίος αποφασίζει να εγκαταλείψει το σχολείο. Στα πλαίσια του μοντέλου συμμετοχής-ταύτισης η σχολική διαρροή αποδίδεται στην περιορισμένη συμμετοχή του μαθητή στις σχολικές δραστηριότητες, που οδηγεί σε φτωχή ακαδημαϊκή επίδοση και μειωμένη ταύτιση με το σχολείο. Διαπιστώνεται, συνεπώς, ότι συναισθηματικοί και συμπεριφορικοί παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε μια μακρόχρονη διαδικασία που εκκινεί από τις πρώιμες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Ο ρόλος της οικογένειας, παρόλο που δεν αναφέρεται άμεσα, υπονοείται ως σημαντικός παράγοντας στο βαθμό που καθορίζει την αυτοεκτίμηση του παιδιού σε συνάρτηση με άλλους παράγοντες.

Στα πλαίσια του μοντέλου επίτευξης η σχολική διαρροή περιγράφεται ως μια διαδικασία η οποία εκκινεί από τα πρώιμα σχολικά χρόνια. Εμφανίζονται δυσκολίες και εμπόδια από την αρχή της φοίτησης του παιδιού με την επίδοσή του να είναι χαμηλή, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στο οικογενειακό υπόβαθρο. Προκειμένου να βελτιωθεί η επίδοση του μαθητή κατά την εφηβεία απαραίτητη είναι η θέσπιση αυστηρών κανόνων όσον αφορά στο σχολείο από την οικογένεια του μαθητή. Μάλιστα, σε περίπτωση που ο μαθητής εκδηλώνει επιθετικότητα και αυτή δεν αντιμετωπιστεί έγκαιρα, δημιουργεί προβλήματα και αντιπαραθέσεις με τους εκπαιδευτικούς και σταδιακή αποξένωση από το σχολείο, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε μεγαλύτερη πτώση της επίδοσης, αποκλίνουσες συμπεριφορές όπως χρήση ουσιών και παραβατικότητα κατά την εφηβεία (Ensminger & Slusarcick, 1992).

Σύμφωνα με τους Reynolds, Ou και Topitzes (2004) όσο σημαντικός είναι ο ρόλος των γνωστικών ικανοτήτων του παιδιού τόσο σημαντική είναι και η επίδραση της υποστήριξης που δέχεται από την οικογένεια και το σχολείο κατά την ερμηνεία της σχολικής διαρροής και της νεανικής αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Η ποιότητα του σχολικού περιβάλλοντος καθορίζει την ακαδημαϊκή και κοινωνική συμπεριφορά του μαθητή και τις πιθανότητες συναναστροφής με παραβατικούς συνομηλίκους, ενώ η υποστήριξη από την οικογένεια και ο βαθμός εμπλοκής των γονέων στη σχολική ζωή του παιδιού περιορίζουν ή αντίθετα ενισχύουν τον κίνδυνο διακοπής της φοίτησης και εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς.

Ο ρόλος της οικογένειας επισημαίνεται και από την Ou (2005), η οποία βασιζόμενη στη θεωρία των οικολογικών συστημάτων διαπιστώνει ότι το γνωστικό πλεονέκτημα από μόνο του δεν αρκεί για να οφελήσει το παιδί και κατά την ενηλικίωσή του, αλλά απαιτείται διαρκής ενδυνάμωση από το περιβάλλον του. Επομένως, ο ρόλος των γονέων και η εμπλοκή τους στη μαθησιακή διαδικασία του παιδιού θα καθορίσουν την εκπαιδευτική πορεία που θα

ακολουθήσει. Ο δεσμός μεταξύ των μελών της οικογένειας και η στάση των γονέων απέναντι στα ακαδημαϊκά ζητήματα του παιδιού, οι προσδοκίες τους και οι κανόνες που θέτουν καθορίζουν τον βαθμό στον οποίο ο μαθητής θα επενδύσει στο σχολείο, καθώς και την πρόοδό του (Gubbels, van der Put & Assink, M. 2019; Shahidul, Karim & Mustari, 2015).

Στο μοντέλο των Garnier, Stein και Jacobs (1997) η αναπτυξιακή πορεία του ατόμου καθορίζεται από τον τρόπο ζωής της οικογένειας και τις αξίες της και η διακοπή της φοίτησης προβλέπεται από το συσσωρευμένο στρες που προκύπτει από τις οικογενειακές εμπειρίες που βιώνει το άτομο πριν ακόμα ξεκινήσει να φοιτά στο σχολείο. Η σχολική πορεία που θα ακολουθήσει θα επηρεαστεί από την έκθεσή του κατά την παιδική ηλικία στη χρήση ουσιών, από τις ικανότητές του πριν την έναρξη του σχολείου, καθώς και από τη σχολική του επίδοση κατά τα πρώτα χρόνια της φοίτησής του. Ειδικότερα, οι παράγοντες κινδύνου από την πρώιμη παιδική ηλικία σχετίζονται με τρεις διαφορετικούς τρόπους με προβλήματα κατά την εφηβεία που οδηγούν σε σταδιακή απεμπλοκή από το σχολείο και τη μαθησιακή διαδικασία και κατά συνέπεια σε διακοπή της φοίτησης:

Πρώτον, πρώιμες δυσκολίες στο σχολείο συσσωρεύονται και οδηγούν σε μια διαρκή πτώση της ακαδημαϊκής επίδοσης, μείωση του κινήτρου και συνεπώς σε σχολική αποτυχία.

Δεύτερον, η πρώιμη έκθεση του παιδιού στη χρήση ουσιών αυξάνει τον κίνδυνο να προβεί και το ίδιο σε χρήση κατά την εφηβεία και να βιώσει στρεσογόνα γεγονότα με αποτέλεσμα να επηρεαστεί αρνητικά η ακαδημαϊκή του επίδοση. Η ίδια η χρήση του εφήβου, πέρα από την αρνητική επίδραση στις σχολικές επιδόσεις, επιδρά άμεσα στη διακοπή της φοίτησης.

Τρίτον, οι πρώιμες στρεσογόνες οικογενειακές εμπειρίες αυξάνουν τον κίνδυνο το παιδί να αντιμετωπίσει δυσκολίες από την αρχή της φοίτησης, οι οποίες οδηγούν σταδιακά σε σχολική αποτυχία. Οι δυσκολίες κατά τα πρώτα χρόνια της σχολικής φοίτησης δεν αφορούν μόνο την ακαδημαϊκή επίδοση του παιδιού αλλά και συναισθηματικά προβλήματα, καθώς

και δυσκολίες στις διαπροσωπικές του σχέσεις που σχετίζονται με περισσότερες στρεσογόνες εμπειρίες κατά την εφηβεία. Το στρες κατά την εφηβεία, που σχετίζεται με την πρόωμη έκθεση στη χρήση ουσιών και τα πρώιμα σχολικά προβλήματα, επιδρά έμμεσα μόνο στη διακοπή της φοίτησης μέσω της σύνδεσης με τη χαμηλή επίδοση και τη χρήση ουσιών του εφήβου.

Το οικογενειακό περιβάλλον του ατόμου ασκεί ουσιαστική επίδραση στην ανάπτυξη του και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, αφού παρέχει τα βασικά πρότυπα συμπεριφοράς που θα κατευθύνουν την ένταξή του στην κοινωνία (Νόβα-Καλτσούνη, Μακρή-Μπότσαρη & Τσιμπουκλή, 2002). Οι δυσμενείς οικογενειακές εμπειρίες από τα πρώιμα χρόνια της ανάπτυξης του παιδιού (όπως παραμέληση ή κακοποίηση) και η αποκλίνουσα συμπεριφορά των γονέων (όπως χρήση αλκοόλ και ουσιών, κλοπές, πορνεία) αυξάνουν τον κίνδυνο ο έφηβος να υιοθετήσει την ίδια στάση και να οδηγηθεί και ο ίδιος στην εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς (Caldwell, Sturges & Silver, 2007; Fischer & Smith, 2008; Frías-Argenta & Corral-Verdugo, 2013; Καφασάρη, Βλάσσης & Γερούκαλης, 2007) με δυσμενείς επιπτώσεις και κατά την ενήλικη ζωή του.

Η χρήση ουσιών και η κατανάλωση αλκοόλ από μέλη της οικογένειας (γονείς ή/και αδέρφια) καθώς και η επιτρεπτικότητα ως προς τη χρήση συνδέονται με αυξημένο κίνδυνο για τον μαθητή κατά την περίοδο της εφηβείας (Cambron, Kosterman, Catalano, Guttmanova et al., 2018). Παράγοντες που συνδέονται με την οικογένεια, όπως η γονεϊκή απόρριψη και παραμέληση, ασυνεπείς γονεϊκές πρακτικές ανατροφής του παιδιού, η σκληρή πειθαρχία, σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση, ελλιπής γονεϊκός έλεγχος, η γονεϊκή εγκληματικότητα και η οικογενειακή ψυχοπαθολογία όπως η χρήση ουσιών συμβάλλουν στην εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς (American Psychiatric Association 2013) και στην πρόωγη διακοπή της φοίτησης του παιδιού (Park & Bonitz, 2015; Stempel, Cox-Martin, Bronsert, Dickinson et al., 2017). Το χαμηλό οικονομικό και εκπαιδευτικό επίπεδο της

οικογένειας, το διαζύγιο ή ο θάνατος των γονέων συνιστούν πτυχές της οικογενειακής λειτουργίας που συμβάλλουν στη σχολική διαρροή του παιδιού από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Chenge, Chenge & Maunganidze, 2017). Αντιθέτως, το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο της οικογένειας και το υποστηρικτικό κλίμα που επικρατεί αποτρέπουν τη σχολική διαρροή (Alfieri, Sironi, Marta Rosina et al., 2015), ενώ η ανάπτυξη μιας καλής σχέσης με τους γονείς κατά την εφηβεία ή την πρώιμη ενηλικίωση περιορίζει τον αρνητικό αντίκτυπο της σχολικής διαρροής στη ζωή του ατόμου κατά την ενηλικίωση (Lansford, Dodge, Pettit & Bates, 2016).

Ένας ακόμα παράγοντας που έχει συνδεθεί με τη φτώχη ακαδημαϊκή επίδοση του ατόμου και τη σχολική διαρροή είναι η φυγή από το σπίτι. Οι επαναλαμβανόμενες, μάλιστα, φυγές σχετίζονται με σοβαρότερες μακροχρόνιες επιδράσεις, αφού ο κίνδυνος σχολικής διαρροής στις περιπτώσεις αυτές αυξάνεται κατά 18%. Παρόλο που οι νέοι που φεύγουν από το σπίτι συνήθως εμφανίζουν συμπεριφορικά προβλήματα και αυξημένη χρήση ουσιών, η ίδια η φυγή φαίνεται να συνδέεται με τις σχολικές επιδόσεις (Aratani & Cooper, 2015).

Σχολική Φοίτηση και Αποκλίνουσα Συμπεριφορά

Αποκλίνουσα Συμπεριφορά

Η αποκλίνουσα συμπεριφορά (oppositional defiant disorder) συγκαταλέγεται σε μια κατηγορία ψυχικών διαταραχών με κύριο χαρακτηριστικό τη δυσκολία ελέγχου του συναισθήματος και της συμπεριφοράς που συνεπάγεται παραβίαση των δικαιωμάτων των άλλων ή σύγκρουση του ατόμου με τους κοινωνικούς κανόνες ή τα πρόσωπα εξουσίας. Συνιστά μια ψυχική διαταραχή με βασικά συμπτώματα τον θυμό ή την ευερέθιστη διάθεση, την εκδήλωση προκλητικής συμπεριφοράς (π.χ. εναντίωση σε πρόσωπα εξουσίας, άρνηση

συμμόρφωσης με τους κανόνες, σκόπιμη ενόχληση των άλλων) και την εκδήλωση εκδικητικότητας (American Psychiatric Association 2013). Πρόκειται για μια σύνθετη διαταραχή με ένα εύρος συμπτωμάτων που επεκτείνονται πέρα από την αποδιοργανωμένη και εναντιωματική συμπεριφορά συμπεριλαμβάνοντας και δυσκολίες στη ρύθμιση του συναισθήματος (Ollendick, Booker, Ryan & Greene, 2018).

Στην ίδια κατηγορία εντάσσεται και η διαταραχή διαγωγής (conduct disorder), όπου το άτομο εκδηλώνει επιθετική συμπεριφορά προς τους ανθρώπους ή τα ζώα, παραβιάζει τους κανόνες, προβαίνει σε καταστροφή ξένης περιουσίας, κλοπές και παραπλανεί τους άλλους προκειμένου να ωφεληθεί το ίδιο. Συνήθως συνιστά απότοκο της διαταραχής αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Οι εκδηλώσεις των δύο διαταραχών εμφανίζονται σε ποικίλα πλαίσια εντός των οποίων λειτουργεί το άτομο (οικογένεια, σχολείο, κοινότητα) και επιφέρουν σοβαρό πλήγμα στην κοινωνική, την ακαδημαϊκή ή επαγγελματική του λειτουργικότητα, κυρίως λόγω των διαπροσωπικών συγκρούσεων στις οποίες εμπλέκεται. (American Psychiatric Association 2013). Οι δύο προαναφερθείσες διαταραχές παρόλο που συνιστούν διακριτές κλινικές οντότητες, εντάσσονται σε μια κοινή κατηγορία που είναι γνωστή ως διαταραχή αποδιοργάνωσης της συμπεριφοράς και ελέγχου των παρορμήσεων (Ghosh, Ray & Basu, 2017).

Ειδικότερα, η διαταραχή αποκλίνουσας συμπεριφοράς σχετίζεται με την εμφάνιση προβλημάτων προσαρμογής κατά την ενήλικη ζωή, όπως η εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς, προβλήματα ελέγχου των παρορμήσεων, χρήση ουσιών, άγχος και κατάθλιψη. Η διαταραχή διαγωγής εμφανίζει συννοσηρότητα με τη διαταραχή χρήσης ουσιών, ενώ συχνά το άτομο παρερμηνεύει τις προθέσεις του άλλου, τον οποίο αντιλαμβάνεται ως εχθρικό, με αποτέλεσμα να αντιδρά με επιθετικότητα, την οποία θεωρεί δικαιολογημένη. Συνήθης είναι η αρνητική συναισθηματικότητα του ατόμου και ο περιορισμένος αυτο-έλεγχος που συμπεριλαμβάνουν μειωμένη ανοχή στη ματαίωση,

ευερεθιστότητα, εκρήξεις θυμού, καχυποψία, ευαισθησία στην τιμωρία, αναζήτηση συγκινήσεων και απερισκεψία, ενώ αυξημένος είναι και ο κίνδυνος αυτοκτονικού ιδεασμού ή αυτοκτονίας. Αξίζει να σημειωθεί, μάλιστα, ότι τα παιδιά με διαταραχή διαγωγής διαπιστώνεται ότι προβαίνουν σε σκασιαρχείο από το σχολείο πριν από την ηλικία των 13 ετών. Όταν η έναρξη της διαταραχής διαγωγής τοποθετείται στην εφηβεία και η συμπτωματολογία είναι ήπια, το άτομο συνήθως επιτυγχάνει ομαλή κοινωνική και επαγγελματική προσαρμογή ως ενήλικας. Αντιθέτως, η πρόωμη έναρξη συνδέεται με δυσμενέστερη πρόγνωση και αυξημένο κίνδυνο εμφάνισης εγκληματικής συμπεριφοράς και διαταραχών συνδεδόμενων με τη χρήση ουσιών κατά την ενηλικίωση (American Psychiatric Association 2013).

Νευροαπεικονιστικές μελέτες καταδεικνύουν το ρόλο συγκεκριμένων περιοχών του εγκεφάλου στην εκδήλωση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Διαφαίνεται ότι εμπλέκονται μέρη του προμετωπιαίου φλοιού, της αμυγδαλής και της νήσου, ενώ εντοπίζονται και αλλαγές στα επίπεδα της κορτιζόλης (Ghosh, Ray & Basu, 2017). Η αποκλίνουσα συμπεριφορά έχει συνδεθεί με γνωστικές διαστρεβλώσεις που οδηγούν στην εκδήλωση συμπεριφορικών προβλημάτων εξωτερίκευσης, στα οποία συγκαταλέγεται και η αντικοινωνική συμπεριφορά (Helmond, Overbeek, Brugman & Gibbs, 2015).

Σημαντικός είναι και ο δεσμός προσκόλλησης που έχει αναπτυχθεί με τους γονείς, καθώς εκείνοι συνιστούν έναν σημαντικό εξωτερικό μηχανισμό ελέγχου που επηρεάζει την αποκλίνουσα συμπεριφορά που θα εκδηλώσει το άτομο (Hoeve, Stams, van der Put, Dubas et al., 2012). Μάλιστα, οικογενειακοί παράγοντες φαίνεται να επιδρούν σε μεγαλύτερο βαθμό στην εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς από το άτομο σε σύγκριση με τους παράγοντες που σχετίζονται με το σχολείο και την ομάδα των συνομηλίκων (Dufur, Hoffmann, Braudt, Parcel et al., 2015). Στο σχολικό περιβάλλον η αποκλίνουσα συμπεριφορά του μαθητή έχει συνδεθεί με την εκδήλωση επιθετικότητας και παρορμητικότητας, τη θυματοποίηση στα

πλαίσια των σχέσεων και την απόρριψη από τους συνομηλίκους με αποτέλεσμα την αρνητική επίδραση σε ποικίλες πτυχές της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης του ατόμου (Evans, Pederson, Fite, Blossom et al., 2016).

Χρήση Ουσιών και Αλκοόλ

Η χρήση ουσιών και αλκοόλ από τους εφήβους έχει συνδεθεί με την αποκλίνουσα συμπεριφορά, αφού αυξάνονται οι πιθανότητες ο χρήστης να προβεί στη διάπραξη εγκληματικών ενεργειών. Οι έφηβοι χρήστες ουσιών εμπλέκονται με το νόμο συνήθως λόγω παραβάσεων που σχετίζονται με τη χρήση, ενώ η κατανάλωση αλκοόλ οδηγεί στη διάπραξη περισσότερων παραβάσεων, όπως η συμμετοχή σε ληστεία, οι επιθέσεις με όπλο, οι σεξουαλικές επιθέσεις. Όσο εντονότερη είναι η χρήση, τόσο πιο σοβαρή και βίαιη είναι η παραβατική συμπεριφορά που εκδηλώνει ο έφηβος (Korak & Proctor, 2016). Στα πλαίσια της παραβατικότητας εμπίπτει και η εκδήλωση αντικοινωνικής ή ριψοκίνδυνης συμπεριφοράς, όπως η έντονη σεξουαλική δραστηριότητα του εφήβου, η συναναστροφή με παραβατικούς συνομηλίκους ή σκασιάρχες (Gubbels, van der Put & Assink, M. 2019). Η ένταξη σε ομάδα συνομηλίκων με αποκλίνουσα συμπεριφορά ή η απόρριψη από τους συνομηλίκους αυξάνει τον κίνδυνο το άτομο να εκδηλώσει και το ίδιο αποκλίνουσα συμπεριφορά (American Psychiatric Association 2013).

Ο Valkov (2018) κατόπιν ανασκόπησης των σχετικών μελετών παρατηρεί ότι ορισμένοι ερευνητές θεωρούν ότι η χρήση ουσιών προηγείται της σχολικής διαρροής, ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου συνεπάγεται τη χρήση. Παρόλο που τα ευρήματα είναι αντικρουόμενα, τα δύο μοντέλα ερμηνείας δεν είναι αλληλοαποκλειόμενα. Η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών είναι αμφίδρομη και από διαφορετικές οδούς μπορεί το άτομο να οδηγηθεί στη χρήση ή/και στη διακοπή του

σχολείου. Ειδικότερα, η χρήση φαίνεται να συνιστά το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας που λαμβάνει χώρα σταδιακά οδηγώντας σε απεμπλοκή του μαθητή από την εκπαιδευτική διαδικασία και καταλήγει στη διακοπή της φοίτησης.

Η χρήση ουσιών κατά την εφηβική ηλικία, που είναι συχνότερη στην περίπτωση που οι γονείς είναι και εκείνοι χρήστες (Conner, Hellemann, Ritchie & Noble, 2010; Parolin, Simonelli, Mapelli, Sacco et al., 2016) καθώς και όταν η πρόσβαση στην ουσία είναι εφικτή, οδηγεί σε εξάρτηση επιφέροντας αρνητικές συνέπειες στη σχολική ζωή του εφήβου. Η εξάρτηση συνεπάγεται μακροχρόνιο αρνητικό αντίκτυπο στην ακαδημαϊκή επίδοση του ατόμου, δυσχεραίνει την συνεπή σχολική φοίτηση και την οποιαδήποτε μελλοντική απόπειρα του εφήβου σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Η εμπλοκή με τις ουσίες περιορίζει τις πιθανότητες ακαδημαϊκής επιτυχίας του ατόμου και αυξάνει τον κίνδυνο σχολικής διαρροής (Engberg & Morral, 2006; King, Meehan, Trim & Chassin, 2006), εμπλοκής σε παραβατικές ενέργειες και εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς (Paolini, 2016). Από την άλλη, η απουσία από το σχολείο (σκασιαρχείο) συνιστά προβλεπτικό παράγοντα της χρήσης ουσιών. Έφηβοι που σημειώνουν συχνές απουσίες προβαίνουν σε μεγαλύτερο βαθμό σε χρήση ουσιών σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους, ενώ η χρήση αυξάνεται κατά τις περιόδους που παρατείνεται η απουσία από το σχολείο λόγω της κλιμάκωσης του μη επιτηρούμενου χρόνου που περνούν με τους συνομηλίκους (Henry & Thornberry, 2010).

Σύμφωνα με τους Κοκκέβη, Φωτίου, Καναβού, Σταύρου και συν. (2016) ένα υψηλό ποσοστό εφήβων θεωρεί εύκολη την πρόσβαση σε εξαρτησιογόνες ουσίες και αλκοολούχα ποτά. Φαίνεται, μάλιστα, να έχει αυξηθεί το ποσοστό των 16χρονων μαθητών που έχουν κάνει χρήση κάποιας ουσίας σε σύγκριση με το 2003, ενώ αύξηση παρατηρείται και όσον αφορά στη χρήση κάνναβης. Αναφορικά με την κατανάλωση αλκοόλ, ενώ σημειώνεται μείωση σε σύγκριση με το 2003, ένας στους 10 μαθητές αναφέρει υπερβολική κατανάλωση

κατά τη διάρκεια του τελευταίου μήνα και ένα ποσοστό των συμμετεχόντων στη μελέτη (n=3202) έχει προβεί σε συμπεριφορά υψηλού κινδύνου λόγω της κατανάλωσης.

Το φαινόμενο της χρήσης ουσιών ή/και αλκοόλ από τον εφηβικό πληθυσμό φαίνεται να σχετίζεται με την προσαρμογή του χρήστη στο σχολικό περιβάλλον και τις ακαδημαϊκές του επιδόσεις. Από την ανασκόπηση των σχετικών μελετών διαφαίνεται ότι στα πλαίσια της κοινωνικοποίησης και της ανάγκης για αποδοχή από την ομάδα των συνομηλίκων, ο έφηβος είναι πιθανό να πειραματιστεί με τις ουσίες. Ο κίνδυνος εμπλοκής με ομάδες, στα πλαίσια των οποίων η χρήση ουσιών είναι αποδεκτή ή ακόμα και επιθυμητή, αυξάνεται όταν ο έφηβος αντιμετωπίζει προσωπικά προβλήματα και ακαδημαϊκές δυσκολίες. Παράλληλα, η χρήση ουσιών και η συμμετοχή σε ομάδες που συνίστανται από άλλους εφήβους ή ενήλικες που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά επηρεάζει αρνητικά την σχολική επίδοση και την ομαλή συνέχιση της σχολικής φοίτησης αυξάνοντας τις πιθανότητες ο έφηβος να οδηγηθεί σε εγκατάλειψη του σχολείου (Valkov, 2018), το οποίο σταματά να συνιστά ένα φιλόξενο μέρος ή μια ελκυστική εναλλακτική για την παραμονή του εφήβου (Adelman & Székely, 2016). Οι έφηβοι, μάλιστα, που κάνουν χρήση διαφορετικών ναρκωτικών ουσιών και εκείνοι που είναι χρήστες αλκοόλ είναι πιθανότερο να μην ολοκληρώσουν τη σχολική φοίτηση και το εύρημα φαίνεται να ισχύει ανεξάρτητα από άλλες μεταβλητές, όπως η επένδυση του ατόμου στο σχολείο, η ακαδημαϊκή αποτυχία, η χρήση ουσιών από τους συνομηλίκους (Kelly, Evans-Whipp, Smith, Chan et al., 2015).

Παρατηρείται αυξημένη πιθανότητα χρήσης ουσιών και κατά την ενήλικη ζωή στην περίπτωση των ατόμων που έχουν διακόψει τη σχολική φοίτηση σε σύγκριση με τους συνομηλίκους που έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και έχουν αποφοιτήσει. Συγκεκριμένα οι ενήλικες που δεν ολοκλήρωσαν τη σχολική φοίτηση εμφανίζουν κατάχρηση μαριχουάνας ή πληρούν τα κριτήρια για τη διαταραχή χρήσης ουσιών (Gonzalez, Salas-Wright, Connell, Jetelina et al., 2016).

Σχέση Αποκλίνουσας Συμπεριφοράς και Σχολικής Διαρροής

Η συστηματική φοίτηση του μαθητή προϋποθέτει τη δυνατότητα επένδυσης στη μάθηση και στις σχολικές δραστηριότητες, καθώς και συνεργασίας με τους εκπαιδευτικούς και τους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου. Μαθητές οι οποίοι αδυνατούν να επενδύσουν και να δεσμευτούν στην εκπαίδευση εμφανίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο διακοπής της φοίτησης (Badulescu & Csintalan, 2016). Ενώ η ολοκλήρωση της σχολικής φοίτησης διευκολύνει τη μετάβαση στην ενηλικίωση, τη διαμόρφωση της ταυτότητας και την κοινωνική ένταξη του ατόμου (Kirk & Sampson, 2013), η μειωμένη εμπλοκή του εφήβου στο σχολείο (school disengagement) συνδέεται με την διακοπή της φοίτησης και με την εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς κατά την πρώιμη και ύστερη εφηβεία, καθώς και κατά την ενήλικη ζωή (Henry, Knight & Thornberry, 2012). Η εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών, η χρήση ουσιών και αλκοόλ εκ μέρους του μαθητή εντός και εκτός σχολείου ενισχύουν τον κίνδυνο διαρροής (Gubbels, van der Put & Assink, 2019; Hedges, 2015). Η παραβατικότητα των εφήβων αφορά κυρίως στις κλοπές (Κατσιγαράκη, 2012), στη χρήση και διακίνηση τοξικοεξαρτησιογόνων ουσιών, ενώ στα αστικά κέντρα είναι συνήθης και η ένταξη σε παραβατικές ομάδες στα πλαίσια των οποίων ο έφηβος εκδηλώνει βίαιη συμπεριφορά (Καφασάρη, Βλάσσης & Γερούκαλης, 2007).

Η εμπλοκή σε εγκληματικές ενέργειες ενισχύει τον κίνδυνο εγκατάλειψης του σχολείου και η σύνδεση αποκλίνουσας συμπεριφοράς και σχολικής διαρροής ισχυροποιείται όταν το άτομο εμπλέκεται σε σοβαρές εγκληματικές δραστηριότητες (Rud, van Klaveren, Groot, van der Brink, 2018). Μάλιστα, διαπιστώνεται ότι κατόπιν ελέγχου άλλων μεταβλητών, όπως η ακαδημαϊκή επίδοση και το οικογενειακό υπόβαθρο, η ίδια η παραβατικότητα που εκδηλώνεται στην ηλικία των 14 ετών ασκεί άμεση και σημαντική επίδραση στην απόφαση του εφήβου να εγκαταλείψει το σχολείο δύο χρόνια αργότερα

(Rumberger & Lim, 2008). Αναφορικά με τη χρήση ουσιών, ακόμα και στην περίπτωση που ο έφηβος διακόψει τη χρήση και επανενταχθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα, οι πιθανότητες να αποφοιτήσει από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι περιορισμένες (Hedges, 2015).

Άτομα τα οποία εγκαταλείπουν το σχολείο είναι πιθανότερο και ως ενήλικες να εμπλακούν σε εγκληματικές δραστηριότητες εκδηλώνοντας βίαιη συμπεριφορά (Cardwell, Mazerolle & Piquero, 2019). Μάλιστα, όσο μικρότερη είναι η ηλικία διακοπής της φοίτησης τόσο υψηλότερα είναι τα ποσοστά σύλληψης για αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας και διάπραξης βίαιων εγκλημάτων (Anderson, 2014). Η πρόωρη διακοπή της σχολικής φοίτησης στερεί από το άτομο τη δυνατότητα να καλλιεργήσει τις δεξιότητές του και να αποκτήσει τα απαραίτητα προσόντα με αποτέλεσμα να περιορίζονται οι πιθανότητες επαγγελματικής αποκατάστασης. Τα ποσοστά των ανέργων στις ηλικίες από 25 έως 45 ετών είναι υψηλότερα στην περίπτωση των ατόμων που διέκοψαν πρόωρα τη σχολική φοίτηση (Adelman & Székely, 2016) και η συνθήκη της ανεργίας ενισχύει τον κίνδυνο εμφάνισης παραβατικών ή αντικοινωνικών συμπεριφορών (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2017). Αντιθέτως, η συστηματική φοίτηση του μαθητή λειτουργεί προστατευτικά, αφού επιτρέπει την ολόπλευρη ανάπτυξή του ενισχύοντας τις δυνατότητες βελτίωσης των δεξιοτήτων που σχετίζονται με την εργασία, όπως η επίλυση προβλημάτων, η επιμονή και η ικανότητα συνεργασίας για την επίτευξη ενός στόχου και αυξάνοντας τις πιθανότητες εισόδου σε πανεπιστημιακές σχολές και κατά συνέπεια τις ευκαιρίες επαγγελματικής αποκατάστασης (Kearney & Graczyk, 2014).

Παρόλο που ένας μικρός αριθμός από το σύνολο των μαθητών που έχουν εγκαταλείψει τη φοίτηση οδηγείται σε σύλληψη από τις αστυνομικές αρχές λόγω των εγκληματικών πράξεων που έχει διαπράξει, είναι γεγονός ότι οι μαθητές που εγκαταλείπουν το σχολείο είναι πιθανότερο να εμπλακούν με το νόμο σε σύγκριση με τους συνομηλίκους που συνεχίζουν τη σχολική φοίτηση. Η σύλληψη του εφήβου είναι πιθανό να οδηγήσει σε

εγκατάλειψη του σχολείου αυξάνοντας τις πιθανότητες να συλληφθεί ξανά. Παρόλο που η συχνότητα των παραβατικών συμπεριφορών δε φαίνεται να αυξάνεται μετά τη διακοπή της φοίτησης, οι παράνομες πράξεις εντοπίζονται ευκολότερα από τις αρχές, οι οποίες είναι λιγότερο ελαστικές λόγω των στερεοτύπων που κυριαρχούν για τα άτομα που εγκαταλείπουν το σχολείο. Η ταυτοποίηση του ατόμου μετά τη σύλληψη ως εγκληματία επιφέρει αρνητικό αντίκτυπο στη ζωή του, εφόσον περιορίζονται οι ευκαιρίες και οι επιλογές του, ενισχύεται ο κίνδυνος ανάπτυξης μιας αποκλίνουσας ταυτότητας και εμπλοκής σε παραβατικές ομάδες με αποτέλεσμα να αυξάνονται και οι πιθανότητες εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς και στο μέλλον (Na, 2017). Σύμφωνα με τους Kirk και Sampson (2013) η σύλληψη διαταράσσει τη διαδικασία της σχολικής φοίτησης και σε αυτό κυρίως οφείλεται το πλήγμα που επέρχεται στην ακαδημαϊκή πορεία του ατόμου παρά στους κοινωνικο-ψυχολογικούς παράγοντες που σχετίζονται με τη σύλληψη.

Αρκετοί ερευνητές έχουν διαπιστώσει μια σύνδεση της διακοπής της σχολικής φοίτησης με την εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς και προβλημάτων σε ποικίλους τομείς της ζωής κατά την ενηλικίωση. Οι νέοι που δεν παρακολουθούν τα σχολικά μαθήματα ή διακόπουν τελείως τη φοίτηση θέτουν σε κίνδυνο την ακαδημαϊκή τους πρόοδο ή αποτυγχάνουν στο σχολείο αυξάνοντας την πιθανότητα να εκδηλώσουν ως ενήλικες αντικοινωνική συμπεριφορά και να προβούν σε παραβάσεις με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται να εξασφαλίσουν μια σταθερή και επικερδή επαγγελματική ενασχόληση κατά την ενήλικη ζωή (Bennett, Mazerolle, Antrobus, Eggins et al., 2018).

Γενικότερα η ακαδημαϊκή αποτυχία ενισχύει την αβεβαιότητα, την αδράνεια του ατόμου και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Bäckman, 2017), ενώ οι μαθητές που διακόπουν τη φοίτηση διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο και είναι διπλάσιες έως και τριπλάσιες οι πιθανότητες να συλληφθούν για κακοποίηση, επίθεση, κατοχή ή πώληση ναρκωτικών ουσιών σε σύγκριση με τους συνομηλίκους που έχουν ολοκληρώσει τη σχολική φοίτηση

(Maynard, Salas-Wright & Vaughn, 2015). Έως και τέσσερις φορές περισσότερες είναι οι πιθανότητες να βιώσουν αρνητικές συνέπειες στη ζωή τους κατά την πρόωμη ενηλικίωση (έως και το 27^ο έτος της ηλικίας τους) και μέχρι και 24 φορές πιθανότερο θεωρείται οι αρνητικές επιπτώσεις να εντοπίζονται σε τέσσερις ή και παραπάνω τομείς της ζωής. Οι αρνητικές αυτές επιπτώσεις αφορούν τη σύλληψη από τις αρχές, την απόλυση από την εργασία, τη χρήση παράνομων ουσιών, τη φτωχή υγεία (Lansford, Dodge, Pettit & Bates, 2016).

Προκειμένου να αποτυπώσουν τη σύνδεση σχολείου και παραπομπής του ατόμου στις δικαστικές αρχές οι ερευνητές χρησιμοποιούν τον όρο «school-to-prison-pipeline». Ο όρος περιγράφει το φαινόμενο της κατάληξης εμπλοκής με το νόμο και φυλάκισης κατά την ενηλικίωση των ατόμων εκείνων που αποδίδουν φτωχά στο σχολείο, σημειώνουν συχνές απουσίες, αισθάνονται αποκλεισμένα ή εγκαταλείπουν τη φοίτηση (Farrall, Gray & Jones, 2020; Rocque, Jennings, Piquero, Ozkan et al., 2017), μια δίνη από την οποία διαφαίνεται δύσκολο κανείς να ξεφύγει (Mallett, 2016). Προκειμένου να ερμηνευτεί η πρόωρη εγκατάλειψη της σχολικής φοίτησης και η μετέπειτα εμπλοκή του ατόμου σε εγκληματικές δραστηριότητες δεν αρκεί η εξέταση των ατομικών παραγόντων, αλλά απαιτείται η διερεύνηση και η επίδραση των ευρύτερων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που επικρατούν και καθορίζουν την πορεία ζωής του ατόμου (Farrall, Gray & Jones, 2020).

Στην περίπτωση που το άτομο δεχτεί παρέμβαση για τα συμπεριφορικά ή συναισθηματικά προβλήματα που εκδηλώνει ή τη χρήση ουσιών μέχρι την ηλικία των 24 ετών, τότε ο κίνδυνος των αρνητικών επιπτώσεων περιορίζεται. Προστατευτικά λειτουργεί και η καλή σχέση με τους γονείς κατά την εφηβεία και την πρόωμη ενηλικίωση, η περιορισμένη συναναστροφή με παραβατικούς συνομηλίκους κατά την εφηβεία, η επένδυση του ατόμου σε μια ρομαντική σχέση και η συμμετοχή σε ομάδες συνομηλίκων ως ενήλικας (Lansford, Dodge, Pettit & Bates, 2016).

Η πρόωμη παρέμβαση για την αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων της πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής του ατόμου ως ενήλικα (Bennett, Mazerolle, Antrobus, Eggins et al., 2018). Βασικός στόχος αυτών των προγραμμάτων είναι η ενίσχυση της επένδυσης του ατόμου στο σχολείο και ο περιορισμός της έκθεσης σε ομάδες παραβατικών συνομηλίκων και της εμπλοκής σε ομάδες που εκδηλώνουν αποκλίνουσα συμπεριφορά. Η παρέμβαση είναι δυνατό να περιορίσει τον αρνητικό αντίκτυπο των κοινωνικών παραγόντων που επιδρούν στην εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς εκ μέρους των ατόμων που εγκαταλείπουν το σχολείο (Cardwell, Mazerolle & Piquero, 2019) και μειώνει την αρνητική σχέση που παρατηρείται μεταξύ της προθυμίας του ατόμου να συμμετάσχει στη σχολική ζωή και της αποκλίνουσας συμπεριφοράς που εκδηλώνει (Mazerolle, Bennett, Antrobus, Cardwell et al., 2019).

Η επιστροφή στο σχολείο φαίνεται, επίσης, ότι μειώνει την αρνητική επίδραση της σχολικής διαρροής στην εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς και εγκληματικών ενεργειών, ενώ προστατευτικά λειτουργεί και η επαγγελματική αποκατάσταση του ατόμου (Bäckman, 2017). Προς την ίδια κατεύθυνση λειτουργεί και η αύξηση της διάρκειας της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, αφού παρατηρείται μείωση των συλλήψεων και του εγκλεισμού (Hjalmarsson, Holmlund & Lindquist, 2015).

Ανασκόπηση Πρόσφατων Μελετών

Δεδομένης της έκτασης του φαινομένου της σχολικής διαρροής και του αρνητικού αντικτύπου σε ποικίλες πτυχές της ζωής του ατόμου, αρκετοί ερευνητές από διάφορους επιστημονικούς κλάδους, όπως αυτόν της κοινωνιολογίας, της ψυχολογίας και της νομικής έχουν στρέψει το ενδιαφέρον τους και επιχειρούν να συλλέξουν και να ερμηνεύσουν τα σχετικά δεδομένα. Στη συνέχεια του κεφαλαίου επιχειρείται να παρουσιαστούν τα

αποτελέσματα μελετών που έχουν δημοσιευτεί σε επιστημονικά περιοδικά κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, έτσι ώστε να σκιαγραφηθεί το φαινόμενο και να είναι δυνατό να αποσαφηνιστεί ο στόχος της παρούσας μελέτης και να διατυπωθούν τα ερευνητικά ερωτήματα.

Συμπεριλαμβάνοντας στη μελέτη τους οι Cook και Kang (2016) τους μαθητές δημόσιων σχολείων της Βόρειας Καρολίνας γεννημένους από το 1987 έως το 1989 και από το 1991 έως το 1993 επιχειρούν να εξετάσουν τη σχέση μεταξύ σχολικής διαρροής και αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Παρατηρούν ότι η αποκλίνουσα συμπεριφορά διαμεσολαβείται από την ακαδημαϊκή επίδοση. Οι μαθητές με υψηλή επίδοση απολαμβάνουν το σχολείο και αυτό αποτρέπει το σκασιαρχείο και την εμπλοκή με παραβατικούς συνομηλίκους. Αντιθέτως, η σχολική αποτυχία που συνεπάγεται περιορισμένα κέρδη από τη νόμιμη εργασία, όπου τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα και το μορφωτικό επίπεδο αποτιμώνται, ωθούν το μαθητή να στραφεί στην παραβατικότητα. Αργότερα, ως ενήλικες τα άτομα που εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο είναι πιθανότερο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά.

Στη μελέτη των Hjalmarsson, Holmlund και Lindquist (2015) επιβεβαιώνεται η επίδραση της εκπαίδευσης στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (καταδίκη για εγκληματική ενέργεια και φυλάκιση). Με τη συμμετοχή 208.626 ανδρών και 203.626 γυναικών με ημερομηνία γέννησης από το 1943 έως και το 1954 που μέχρι και το 1974 δεν είχαν αποβιώσει ή μεταναστεύσει από τη Σουηδία διαπιστώνουν ότι για τους άνδρες, όσο περισσότερα είναι τα χρόνια της σχολικής φοίτησης, τόσο μικρότερες είναι οι πιθανότητες να καταδικαστούν και να φυλακιστούν. Συγκεκριμένα, κάθε επιπλέον έτος φοίτησης μειώνει κατά 6.7% την πιθανότητα καταδίκης και κατά 15.5% την πιθανότητα φυλάκισης. Την επίδραση στην εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς και σύλληψης από τις αρχές λόγω εγκληματικής δράσης επιβεβαιώνει και ο Bäckman (2017) για τους άνδρες, ενώ δεν επιβεβαιώνεται η υπόθεση για τις γυναίκες που έχουν διακόψει πρόωρα το σχολείο. Η εμπλοκή

με το νόμο αποδίδεται στη μη κατοχή απολυτηρίου, αφού η συνέχιση της φοίτησης και η επαγγελματική αποκατάσταση φαίνεται να μειώνουν τον κίνδυνο.

Στην προσπάθειά του ο Na (2017) να απαντήσει το ερώτημα κατά πόσο η σχολική διαρροή αυξάνει τον κίνδυνο σύλληψης του ατόμου από τις αρχές λόγω εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς διεξάγει έρευνα με τη συμμετοχή 1354 εφήβων στις Η.Π.Α. που είχαν παραπεμφθεί στη δικαιοσύνη και συνιστούν μια σχετικά ομοιογενή ομάδα. Από την ανάλυση των δεδομένων της μελέτης διαφαίνεται ότι η εγκατάλειψη του σχολείου αυξάνει τις πιθανότητες το άτομο να συλληφθεί και είναι πιθανότερο να εμπλακεί ξανά με το νόμο και να εντοπιστεί από τις αρχές με αποτέλεσμα την επανασύλληψή του λόγω του στίγματος που ακολουθεί τη συνθήκη της σχολικής διαρροής.

Φαίνεται ότι η σχολική διαρροή που σημειώνεται στην ηλικία από τα 12 έως τα 14 έτη σχετίζεται με αρνητικές επιπτώσεις και αντίξοα γεγονότα στη μετέπειτα ζωή του ατόμου ως ενήλικα, όπως η εμπλοκή με το νόμο, η εκδήλωση επιθετικότητας, η χρήση αλκοόλ και οι δυσκολίες προσαρμογής. Εξετάζοντας την πορεία 411 ατόμων στο Νότιο Λονδίνο (εκ των οποίων το 28% εγκατέλειψε το σχολείο από την ηλικία των 14 ετών) μέσω της διενέργειας συνεντεύξεων ανά τακτά διαστήματα (στην ηλικία των 8, των 10, των 14, των 16, των 18, των 21, των 25, των 32 και των 48 ετών) συνάγεται το συμπέρασμα ότι η σχολική διαρροή προβλέπει την εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς κατά την ενήλικη ζωή. Ειδικότερα, διαπιστώνεται ότι το 40% όσων διέκοψαν τη φοίτηση πρόωρα ενεπλάκη σε έγκλημα (μη βίαιο), ενώ το 10% κατηγορήθηκε για τη διάπραξη βίαιου εγκλήματος. Το 21,5% εκδήλωνε προβλήματα με το αλκοόλ στην ηλικία των 32 ετών και το 14,8% στην ηλικία των 48 ετών. Μέχρι την ηλικία των 48 ετών το 50% των ατόμων που εγκατέλειψαν το σχολείο είχε κατηγορηθεί για κάποιο έγκλημα σε σύγκριση με το 30,3% των συνομηλίκων που ολοκλήρωσε τη σχολική φοίτηση (Rocque, Jennings, Piquero, Ozkan et al., 2017).

Σύμφωνα με τα παραπάνω είναι και τα αποτελέσματα της μελέτης των Maynard, Salas-Wright και Vaugh (2015) στην οποία συμμετείχαν 19.312 νεαροί ενήλικες από 18 έως 25 ετών στις Η.Π.Α., εκ των οποίων το 49% ήταν γυναίκες και το 10% είχε διακόψει πρόωρα τη φοίτηση. Σε σύγκριση με τους συνομηλίκους που ολοκλήρωσαν τη σχολική φοίτηση, τα άτομα που εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο φαίνεται ότι είναι πιθανότερο να εκδηλώνουν εξαρτήσεις, αναφέρουν απόπειρα αυτοκτονίας στη διάρκεια του προηγούμενου έτους, σύλληψη για κακοποίηση, επίθεση, κατοχή ή πώληση ναρκωτικών ουσιών.

Οι Fernández-Suárez, Herrero, Pérez, Juarros-Basterretxea και Rodríguez-Díaz, (2016) που εξετάζουν τους ατομικούς και οικογενειακούς παράγοντες που σχετίζονται με τη σχολική διαρροή χρησιμοποιούν στη μελέτη τους τα δεδομένα 264 Ισπανών νεαρών παραβατών από τον πληθυσμό των καταδικασθέντων ηλικίας 14 έως 18 ετών. Οι συχνότερες παραβάσεις ήταν κατά της ιδιοκτησίας (73,9%), τραυματισμοί (45,5%), παραβάσεις κατά της δημόσιας ασφάλειας (17%), κατά της δημόσιας τάξης (12,9%), απειλή (11,4%), βίαιη συμπεριφορά (κατά των γονέων, κατά της συντρόφου, εκφοβισμός) (11,4%). Από το σύνολο των συμμετεχόντων το 48,5% είχε εγκαταλείψει το σχολείο πριν ή κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς, ενώ οι υπόλοιποι εξακολουθούσαν να φοιτούν όταν διέπραξαν το αδίκημα. Όσον αφορά στα ατομικά χαρακτηριστικά, το 45,5% εκδήλωνε αποκλίνουσα συμπεριφορά (δυσκολία συμμόρφωσης με τους κανόνες, αντίδραση σε πρόσωπα εξουσίας), το 15,9% παρουσίαζε εξάρτηση από το αλκοόλ και το 61,4% από τις παράνομες ουσίες. Ως προς τους οικογενειακούς παράγοντες, στο 69,3% σημειώνεται απουσία ενός εκ των δύο γονέων, ενώ για το 42,4% η επίβλεψη των γονέων κρίνεται ανεπαρκής (ασαφείς κανόνες στο σπίτι).

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων καταδεικνύει ότι η αποκλίνουσα συμπεριφορά του εφήβου, καθώς και η εξάρτηση από τις ουσίες και το αλκοόλ αυξάνουν τον κίνδυνο διακοπής της φοίτησης. Η επίδραση μάλιστα της αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εγκατάλειψη του

σχολείου εξηγείται από τη χρήση (αλκοόλ και ουσίες). Η επαρκής ωστόσο επίβλεψη των γονέων (ακόμα και εάν δεν εμπλέκονται στην ανατροφή του παιδιού και οι δύο γονείς) περιορίζει τον κίνδυνο διαρροής ανεξαρτήτως της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και της χρήσης ουσιών και αλκοόλ. Επομένως διαπιστώνεται ότι τα ατομικά χαρακτηριστικά και η γονεϊκή επίβλεψη συνιστούν τα βασικά κλειδιά για την κατανόηση της σχολικής διαρροής που σημειώνεται από τους εφήβους (Fernández-Suárez, Herrero, Pérez, Juarros-Basterretxea & Rodríguez-Díaz, 2016).

Η σύνδεση της παραβατικότητας με τη σχολική φοίτηση διαφαίνεται και στην έρευνα των Nisar, Ullah, Ali και Alam (2015) στο Πακιστάν, στην οποία συμμετείχαν 45 ανήλικοι κρατούμενοι, η πλειονότητα των οποίων ανήκε στην ηλικιακή ομάδα των 15-18 ετών. Το 31% ήταν αναλφάβητοι, γενικότερα όμως το εκπαιδευτικό υπόβαθρο του συνόλου των συμμετεχόντων ήταν φτωχό. Το 17,8% είχε πραγματοποιήσει φυγή από το σπίτι λόγω οικογενειακών προβλημάτων και της έντονης αρνητικής επίδρασης της ομάδας των συνομηλίκων και το 37,8% έκανε χρήση παράνομων ουσιών. Το 24,4% είχε συλληφθεί μία ή δύο φορές ξανά πριν από τον εγκλεισμό. Η παραβατικότητα φαίνεται ότι αφορά κλοπές (40%), διαπληκτισμό (22,2%), δολοφονία (6,7%), προσβολή (6,7%) και άλλες παράνομες δραστηριότητες (24,4%) και το 31,1% δηλώνει εμπλοκή στη δραστηριότητα με την παρέα των συνομηλίκων. Οι παραβάτες αποδίδουν την παραβατική συμπεριφορά στις οικονομικές δυσκολίες, στην επιρροή των φίλων και στην αρνητική στάση της οικογένειας, ενώ αρκετοί αναλαμβάνουν οι ίδιοι την ευθύνη των πράξεών τους. Όσον αφορά στην οικογένειά τους, το 22,2% δηλώνει ότι δεν έλαβε φροντίδα και αγάπη από τους γονείς και βίωσε τον πατέρα ως αυταρχική φιγούρα και το 20%, μάλιστα, αναφέρει ότι μέλος της οικογένειας (ο πατέρας, ο αδερφός ή ο θείος) έχει εκτίσει ποινή φυλάκισης.

Όσον αφορά στους οικογενειακούς παράγοντες, στους οποίους αποδίδεται ο λόγος της σχολικής διαρροής, διακρίνονται σε πέντε θεματικές σύμφωνα με τους Sahin, Arseven

και Kilic (2016) που μελέτησαν τις απόψεις 64 σχολικών διευθυντών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι θεματικές αφορούν στη σχέση του παιδιού με την οικογένεια, στην άγνοια ή την αδιαφορία των γονέων για τις απουσίες του παιδιού, στα οικογενειακά προβλήματα, στη στάση της οικογένειας απέναντι στο ζήτημα της εκπαίδευσης και στη σημασία που αποδίδουν σε αυτή και τέλος στις οικονομικές δυσκολίες.

Η πλημμελής φροντίδα του παιδιού συνιστά τη βασική αιτία των απουσιών και της σχολικής διαρροής. Οι επαγγελματικές υποχρεώσεις των γονέων περιορίζουν τον χρόνο που αφιερώνουν στα παιδιά και οδηγούν σε μειωμένο έλεγχο με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο κίνδυνος να εγκαταλείψουν το σχολείο. Η επικοινωνία μεταξύ των μελών της οικογένειας διαδραματίζει εξίσου σημαντικό ρόλο, αφού οι αυταρχικοί ή οι αδιάφοροι γονείς που δεν επιτηρούν το παιδί ή έχουν δεχτεί την αποτυχία του, το ωθούν σταδιακά σε διακοπή της φοίτησης. Τραυματικά γεγονότα στην οικογένεια (π.χ. διαζύγιο, θάνατος, οικογενειακή βία) και η υποτιμητική στάση των γονέων απέναντι στην εκπαίδευση λειτουργούν, επίσης, ως παράγοντας κινδύνου για τη σχολική διαρροή (Sahin, Arseven & Kilic, 2016).

Ειδικότερα στην περίπτωση των εφήβων χρηστών που διακόπτουν το σχολείο διαπιστώνεται ότι και οι γονείς είναι και οι ίδιοι χρήστες ουσιών σύμφωνα με την Hegdes (2015). Στη μελέτη συμπεριλήφθησαν 25 έφηβες ηλικίας από 14 έως 18 ετών που συμμετείχαν σε θεραπευτικό πρόγραμμα για τη διακοπή της χρήσης στην Αριζόνα. Κατά την προσπάθεια να εισαχθούν ξανά στο εκπαιδευτικό σύστημα διαπιστώθηκε ότι οι περισσότεροι γονείς αδυνατούσαν να υποστηρίξουν την προσπάθεια των μαθητριών, αφού λόγω της χρήσης δεν ήταν σε θέση ορισμένες φορές ούτε να υπογράψουν τα απαραίτητα έγγραφα συναίνεσης. Οι δυσκολίες αυτές και οι γενικότερες συνθήκες διαβίωσης ωθούν τις μαθήτριες στην υποτροπή, στη διακοπή της σχολικής φοίτησης, στην παραβατικότητα και την εμπλοκή με το νόμο.

Η σύνδεση της εξάρτησης των γονέων από τις ουσίες και της σχολικής διαρροής επιβεβαιώνεται και από την έρευνα των Morrow και Villodas (2018) στη Φλόριδα, στην οποία συμμετείχαν 728 έφηβοι εκ των οποίων το 19,8% είχε εγκαταλείψει το σχολείο. Τα αντίξοα παιδικά βιώματα μέχρι την ηλικία των 14 ετών, στα οποία συμπεριλαμβάνονται τόσο η χρήση ουσιών των γονέων όσο και η φυλάκιση, συνδέονται με υψηλότερο ποσοστό προβλημάτων εξωτερικού από το μαθητή και χαμηλότερη ακαδημαϊκή επίδοση στην ηλικία των 16 ετών, που με τη σειρά τους σχετίζονται με αυξημένο κίνδυνο σχολικής διαρροής.

Αυξημένος φαίνεται να είναι και ο κίνδυνος εκδήλωσης ψυχοπαθολογίας στην περίπτωση των μαθητών που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο. Σύμφωνα με τους Fergusson, McLeod και Horwood (2015) τα ποσοστά των ατόμων που εμφανίζουν κατάθλιψη, αγχώδη διαταραχή, αυτοκτονικό ιδεασμό ή απόπειρα αυτοκτονίας, εξάρτηση από τις παράνομες ναρκωτικές ουσίες και το αλκοόλ στην ηλικία των 18, 21, 25 και 30 ετών είναι υψηλότερα για την ομάδα εκείνων που εγκατέλειψαν πρόωρα τη φοίτηση (n=197) σε σύγκριση με την ομάδα όσων έχουν αποφοιτήσει κανονικά (n=828) (Νέα Ζηλανδία). Εντοπίζεται, ωστόσο, συσχέτιση ανάμεσα στην πρόωρη εγκατάλειψη της φοίτησης και ένα ευρύ φάσμα ατομικών και οικογενειακών παραγόντων, όπως η εξάρτηση των γονέων από τις ουσίες, το ιστορικό εγκληματικών ενεργειών των γονέων, η ποιότητα της σχέσης του ατόμου με τους γονείς, η ενδοοικογενειακή βία, η συστηματική και αυστηρή σωματική τιμωρία, η σεξουαλική κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία, η ψυχοπαθολογία κατά την εφηβεία. Επομένως η σύνδεση πρόωρης διακοπής της φοίτησης και ψυχοπαθολογίας κατά την ενηλικίωση ερμηνεύεται από ένα σύνολο παραγόντων που αφορούν στο ατομικό και οικογενειακό υπόβαθρο του ατόμου. Η χρήση, παρόλα αυτά, ουσιών εμφανίζει στατιστικά σημαντική σύνδεση με τη σχολική διαρροή ακόμα και κατόπιν ελέγχου των υπόλοιπων μεταβλητών.

Όσον αφορά στην επίδραση της οικογένειας στη χρήση ουσιών και την κατανάλωση αλκοόλ, οι Cambron, Kosterman, Catalano, Guttmanova και συν. (2018) διεξήγαγαν έρευνα με τη συμμετοχή 808 μαθητών (Μ.Ο.ηλικίας 10,3 ετών) δημοτικών σχολείων του Σιάτλ. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων διαπιστώνουν ότι η χαμηλή λειτουργικότητα της οικογένειας και η επιτρεπτικότητα απέναντι στη χρήση ενισχύουν τον κίνδυνο ο μαθητής να προβεί στη χρήση ουσιών και την κατανάλωση αλκοόλ ως έφηβος.

Η επίδραση της οικογένειας επιβεβαιώνεται όσον αφορά και στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από το μαθητή στην έρευνα των Lucero, Barret και Jensen (2015) στην οποία συμμετείχαν 2824 παιδιά ηλικίας 9 ετών στις Η.Π.Α. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι τα παιδιά των γονέων που αδυνατούν να αντεπεξέλθουν στο γονεϊκό τους ρόλο και βιώνουν έντονο στρες είναι περισσότερο ευάλωτα να εκδηλώσουν πρόωρα παραβατικές συμπεριφορές. Ο κίνδυνος αυτός περιορίζεται όταν το παιδί έχει αναπτύξει μια υψηλότερη αίσθηση ανήκειν στο σχολικό περιβάλλον.

Όσα αναφέρονται στα προηγούμενα κεφάλαια της εργασίας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η σχολική διαρροή συνιστά μια πολύπλοκη και μακρόχρονη διαδικασία παρά ένα μεμονωμένο γεγονός. Πολλοί παράγοντες επιδρούν από την αρχή της σχολικής ζωής του ατόμου αλλά και προγενέστερα και σχετίζονται με την οικογένεια, τον ίδιο το μαθητή και το εκπαιδευτικό σύστημα, τις κοινωνικο-πολιτικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν, ενώ οι αλλαγές που χαρακτηρίζουν το αναπτυξιακό στάδιο της εφηβείας, οι επιλογές του εφήβου και οι κοινωνικές επιρροές που δέχεται επηρεάζουν την απόφαση του μαθητή να εγκαταλείψει το σχολείο.

Διαφαίνεται, μάλιστα, ότι η διακοπή της σχολικής φοίτησης επηρεάζει με αρνητικό τρόπο τη ζωή του σκασιάρχη περιορίζοντας τις ευκαιρίες και τις επιλογές για το μέλλον και ενισχύοντας τον κίνδυνο εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς που ενδέχεται να οδηγήσει

το άτομο σε σύλληψη από τις ασυνομικές αρχές. Ενώ η συστηματική παρακολούθηση του σχολείου και η επένδυση του ατόμου στα ακαδημαϊκά επιτεύγματα λειτουργεί προστατευτικά και προμηνύει μια καλή κοινωνική προσαρμογή κατά την ενήλική ζωή και αυξημένες πιθανότητες επαγγελματικής αποκατάστασης, η πρόωση διακοπή της φοίτησης θέτει σε κίνδυνο την ομαλή κοινωνική ένταξη του ατόμου.

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Σκοπός της Μελέτης

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της επίδρασης της οικογένειας στην πρόωρη διακοπή της σχολικής φοίτησης και την εκδήλωση αποκλίνουσας ή και παραβατικής συμπεριφοράς εκ μέρους του εφήβου, καθώς και η εξέταση των συνεπειών στη μετέπειτα ζωή του.

Ειδικότερα τα ερευνητικά ερωτήματα που διατυπώνονται είναι τα εξής:

- Ποιες είναι οι συσχετίσεις ανάμεσα i. στη χρονική στιγμή πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης, ii. στο προφίλ της χρήσης ψυχοδραστικών ουσιών, iii. το είδος παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς επίσης τα έτη ποινής, κατά την εφηβεία και κατά την ενήλικη ζωή, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τις επιδράσεις λοιπών κοινωνικο-δημογραφικών παραμέτρων;
- Ποιες είναι οι ανεξάρτητες επιδράσεις στην ψυχική υγεία των παρακάτω προσδιοριστών: του χρόνου πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης, του προφίλ χρήσης ουσιών και του είδους παραβατικής συμπεριφοράς και των ετών ποινής; Για το ερώτημα αυτό, η ψυχική υγεία αποτιμάται από τις σχετικές νοσηλείες, απόπειρες αυτοκτονίας και τη συνταγογράφηση φαρμάκων. Επίσης θα ληφθούν υπόψη ως συμμεταβλητές οι κοινωνικο-δημογραφικές παράμετροι.
- Ποια είναι η επίδραση της παραβατικότητας των γονέων στη σχολική διαρροή και τη χρήση ουσιών κατά την εφηβεία;
- Ποια είναι η επίδραση της πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης στη σύλληψη από τις αρχές κατά την ενήλικη ζωή;

Υλικό και Μέθοδος

Δείγμα της μελέτης

Στη μελέτη συμπεριλήφθησαν 319 κρατούμενοι (υπόδικοι-κατάδικοι), που παρακολούθησαν το εφαρμοζόμενο Θεραπευτικό Πρόγραμμα στο Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων του Ελεώνα Θηβών την χρονική περίοδο από 01-01-2014 έως 31-12-2018. Το Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων Θηβών (ΚΑΤΚΕΘ) άρχισε να λειτουργεί τον Σεπτέμριο του 2002. Το πρόγραμμα αποτελείται από τέσσερις φάσεις, οι τρεις εκ των οποίων διεξάγονται εντός του ΚΑΤΚ, ενώ η τέταρτη μετά την αποφυλάκιση και με την προϋπόθεση ότι έχει υπάρξει θεραπευτική πρόοδος. Ο θεραπευόμενος υπογράφει το θεραπευτικό συμβόλαιο με το οποίο αποδέεται τα όρια και τους κανόνες του προγράμματος. Κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης (δύο έως τέσσερις μήνες) ενημερώνεται για τις βασικές αρχές του προγράμματος. Εάν δεν αξιολογηθεί ικανός να συνεχίσει επιδεικνύοντας θεραπευτική πρόοδο αποπέμπεται από το πρόγραμμα. Στη δεύτερη φάση (τουλάχιστον τέσσερις μήνες) καλείται να αρχίσει να «απεκδύεται» το κόστούμι του κρατούμενου και μπαίνει στο ρόλο του θεραπευόμενου εμπιστευόμενος το πρόγραμμα, τους θεραπευτές και συνθεραπευόμενους και τηρώντας το συμβόλαιο. Η τρίτη φάση λειτουργεί κατ' εξοχήν ως θεραπευτική κοινότητα, όπου οι θεραπευόμενοι συμμετέχουν σε περισσότερες θεραπευτικές διαδικασίες, διαχειρίζονται το χρόνο τους και οργανώνουν τη ζωή τους στο κοινόβιο. Η τέταρτη φάση συνιστά συνέχεια της θεραπείας μετά την αποφυλάκιση και διαρκεί τουλάχιστον ένα έτος. Καθ' όλη τη διάρκεια της θεραπείας γίνεται ουροληψία προκειμένου να ελέγχεται η αποχή από τις ουσίες.

Σημειώνεται ότι ο πληθυσμός-στόχος αφορά ενήλικες χρήστες ουσιών που εκδήλωσαν παραβατική συμπεριφορά και έχουν απασχολήσει τις αρχές. Τα δεδομένα της έρευνας προέρχονται από αρχείο που τηρείται για το σύνολο των κρατουμένων από τη Θεραπευτική Ομάδα του Κέντρου Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων και ιδιαιτέρως

το αρχείο των κοινωνικών λειτουργών. Το υλικό είναι πρωτότυπο και δεν έχει δημοσιευθεί ξανά στο παρελθόν.

Συλλογή των δεδομένων και εργαλεία της έρευνας

Τα ερευνητικά δεδομένα προέρχονται από τα στατιστικά στοιχεία του αρχείου που τηρείται για το σύνολο των κρατουμένων από την Θεραπευτική Ομάδα του Κέντρου Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων και ιδιαιτέρως το αρχείο των κοινωνικών λειτουργών. Τα ερωτήματα που αξιοποιούνται προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης, συνιστούν τμήμα ενός ευρύτερου δομημένου ερωτηματολογίου που χρησιμοποιείται από την Θεραπευτική Ομάδα με σκοπό την τήρηση αρχείου και τη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων στην οποία καταχωρούνται στοιχεία για το σύνολο των κρατουμένων. Μέσω της καταχώρησης των δεδομένων στη βάση διασφαλίζεται η ανωνυμία των συμμετεχόντων, αφού χρησιμοποιείται αύξων αριθμός για την κάθε καταχώρηση αντί του ονόματος και του επωνύμου τους.

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιείται για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, το οποίο επισυνάπτεται στο παράρτημα του πρωτοκόλλου, αποτελείται από πέντε τμήματα:

- Το πρώτο αφορά σε κοινωνικο-δημογραφικές πληροφορίες του συμμετέχοντα, όπως το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή και εργασιακή του κατάσταση καθώς και η ηλικία διακοπής του σχολείου, στοιχεία τα οποία προκύπτουν από δηλώσεις του ίδιου του κρατούμενου.
- Στο δεύτερο τμήμα συλλέγονται κατά δήλωση του κρατούμενου πληροφορίες για τη νομική/δικαστική κατάσταση, όπως το αδίκημα για το οποίο ο συμμετέχων καταδικάστηκε και στοιχεία σε σχέση με το ιστορικό κρατήσεων.

- Στο επόμενο μέρος τα δεδομένα αφορούν στη χρήση ουσιών (ηλικία έναρξης χρήσης, ουσία έναρξης, κύρια ουσία χρήσης, διάρκεια χρήσης, άλλες ουσίες χρήσης) και την κατανάλωση αλκοόλ, ενώ διερευνάται κατά πόσο οι γονείς και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον του συμμετέχοντα κάνει χρήση ουσιών και αλκοόλ ή παρουσιάζει κάποιο ψυχολογικό/ψυχιατρικό πρόβλημα.
- Στο τέταρτο τμήμα του ερωτηματολογίου διερευνάται η ψυχική κατάσταση του ίδιου του συμμετέχοντα (άγχος, κατάθλιψη, γνωστική λειτουργία, έλεγχος πραγματικότητας και παρορμήσεων, αυτοκτονικότητα) και πιθανές θεραπευτικές παρεμβάσεις που εφαρμόστηκαν κατά το παρελθόν για λόγους πέραν της χρήσης. Τα στοιχεία προκύπτουν από τις απαντήσεις των ίδιων των κρατουμένων στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.
- Στο πέμπτο και τελευταίο μέρος εξετάζεται η παραβατικότητα του συμμετέχοντα κατά την εφηβεία (ηλικία πρώτης σύλληψης και εγκλεισμού, συχνότητα των παραβατικών συμπεριφορών) καθώς και το οικογενειακό ιστορικό παραβατικότητας.

Διαδικασία έρευνας - Ζητήματα δεοντολογίας

Δεδομένου ότι τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται για τους σκοπούς της έρευνας συνιστούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα η ερευνήτρια αιτήθηκε άδεια για την πρόσβαση και την αξιοποίηση των δεδομένων από το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Η αίτηση για την άδεια διεξαγωγής της έρευνας και χρήσης της βάσης δεδομένων του Κέντρου Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων του Ελεώνα Θηβών, επισυνάπτεται στο παράρτημα της εργασίας. Κατά την επεξεργασία και τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων αλλά και κατά την παρουσίαση των ερευνητικών ευρημάτων διασφαλίζεται η ανωνυμία των συμμετεχόντων, έτσι ώστε να μην είναι εφικτή η ταυτοποίηση τους. Το ερωτηματολόγιο

χορηγείται από τους θεραπευτές του προγράμματος στο σύνολο των κρατούμενων και η συμπλήρωση είναι υποχρεωτική. Οι κρατούμενοι ενημερώνονται ότι τα στοιχεία τηρούνται για ερευνητικούς λόγους και αξιοποιούνται με τρόπο που να τηρείται η ανωνυμία τους.

Στατιστική ανάλυση

Οι ποσοτικές μεταλητές εκφράζονται ως μέσος όρος και τυπική απόκλιση (T.A.), ενώ οι ποιοτικές ως απόλυτη και σχετική συχνότητα. Εφαρμόζεται πολλαπλή γραμμική ανάλυση παλινδρόμησης με εξαρτημένες μεταβλητές την ηλικία των συμμετεχόντων κατά την έναρξη της χρήσης ουσιών, την ηλικία σχολικής διαρροής και το συνολικό διάστημα φυλάκισης. Στις εξισώσεις παλινδρόμησης συμπεριλαμβάνονται και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Κατά την ανάλυση στα μοντέλα συμπεριλαμβάνεται η ηλικία σχολικής διαρροής και το διάστημα κράτησης σε σχέση με τη χρήση ουσιών. Οι προσαρμοσμένοι συντελεστές παλινδρόμησης (β) με το τυπικό σφάλμα (standard errors) υπολογίζονται από τα αποτελέσματα της γραμμικής ανάλυσης παλινδρόμησης. Εφαρμόζεται λογαριθμιστική ανάλυση παλινδρόμησης προκειμένου να εντοπιστούν οι ανεξάρτητοι παράγοντες που σχετίζονται με τη χρήση ηρωίνης, τη σύλληψη λόγω χρήσης ουσιών, την κατάθλιψη, την επιθετική/βίαιη συμπεριφορά και την απόπειρα αυτοκτονίας. Σε όλες τις αναλύσεις τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων χρησιμοποιούνται ως ανεξάρτητες μεταβλητές. Στις περιπτώσεις σύλληψης εξαιτίας της χρήσης ουσιών, κατάθλιψης, επιθετικής/βίαιης συμπεριφοράς και απόπειρας αυτοκτονίας, οι πληροφορίες που αφορούν στη χρήση ουσιών συμπεριλαμβάνονται στην ανάλυση. Οι προσαρμοσμένοι λόγοι απόδοσης (odds ratios) με διάστημα εμπιστοσύνης 95% εξάγονται από τα αποτελέσματα της λογιστικής ανάλυσης παλινδρόμησης. Για την εύρεση παραγόντων που σχετίζονται με το αδίκημα που διέπραξαν οι συμμετέχοντες διεξήχθη πολυωνυμική λογαριθμιστική παλινδρόμηση

(multinomial logistic regression), από την οποία προέκυψαν σχετικοί λόγοι (Odds ratio) με τα 95% διαστήματα εμπιστοσύνης τους (95% ΔΕ). Όλες οι p τιμές προέρχονται από αμφίπλευρους ελέγχους (two-tailed). Η στατιστική σημαντικότητα ορίζεται στο $p < 0,05$ και οι αναλύσεις διεξάγονται με τη χρήση του Στατιστικού Πακέτου για τις Κοινωνικές Επιστήμες (SPSS) (Version 22.0).

Αποτελέσματα

Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά του δείγματος, το 92% συνίστατο από άνδρες και ο μέσος όρος ηλικίας των συμμετεχόντων είναι τα 36,7 έτη (Τ.Α.=8,7 έτη). Το 38,9% του δείγματος αποτελούν έγγαμοι ή ευρισκόμενοι σε σχέση και το 38,3% των συμμετεχόντων διαβιούν με τον/την σύζυγο/σύντροφο τις τελευταίες 30 ημέρες πριν την κράτηση. Περίπου 7 στους 10 (69,9%) δηλώνουν εργαζόμενοι πριν την κράτηση. Ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο, το 7,1% δεν φοίτησε ποτέ στο σχολείο, το 36,6% είναι απόφοιτοι Γυμνασίου και το 4,7% απόφοιτοι πανεπιστημίου, ενώ ο μέσος όρος ηλικίας σχολικής διαρροής είναι τα 15,5 έτη (Τ.Α.=4,2 έτη). Παρόλο που η πλειονότητα των συμμετεχόντων κάνει χρήση μόνο ηρωίνης (47,2%), το ποσοστό εκείνων που κάνει χρήση ηρωίνης γενικότερα (αποκλειστικά ή σε συνδυασμό με άλλες ουσίες) ήταν υψηλότερο αγγίζοντας το 61,7% (n=209). Τα 16,4 έτη είναι ο μέσος όρος ηλικίας πρώτης επαφής με την ουσία (Τ.Α.=4,4 έτη) και η μέση διάρκεια χρήσης υπολογίζεται στα 15,6 έτη (Τ.Α.=8,4 έτη). Το 58,7% των συμμετεχόντων έχει συλληφθεί λόγω της χρήσης ουσιών και η μέση διάρκεια φυλάκισης είναι οι 76,6 μήνες (Τ.Α.=75 μήνες). Όσον αφορά στην ψυχική κατάσταση των συμμετεχόντων, εντοπίζεται ότι το 41% εμφανίζει κατάθλιψη, το 30,3% έχει εκδηλώσει επιθετική/βίαιη συμπεριφορά και το 24% έχει κάνει απόπειρα αυτοκτονίας. Αναλυτικά τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1. Χαρακτηριστικά δείγματος

	n (%)
Φύλο	
Άνδρας	312 (92,0)
Γυναίκα	27 (8,0)
Ηλικία, Μέσος όρος (Τ.Α.)	36,7 (8,7)
Έγγαμοι/ Σε σχέση	132 (38,9)
Συνθήκες διαβίωσης	
Άστεγοι	6 (1,8)
Με γονείς	96 (28,3)
Μόνος	77 (22,7)
Συγγενείς/ Φίλοι	30 (8,8)
Με σύζυγο/ σύντροφο	130 (38,3)
Εργαζόμενοι	237 (69,9)
Εκπαιδευτικό επίπεδο	
Δεν πήγε ποτέ σχολείο	24 (7,1)
Δημοτικό	88 (26,0)
Γυμνάσιο	124 (36,6)
Λύκειο	57 (16,8)
Κολλέγιο (2 χρόνια)	30 (8,8)
Πανεπιστήμιο	16 (4,7)
Ηλικία διακοπής σχολείου, Μέσος όρος (Τ.Α.)	15,5 (4,2)
Κύρια ουσία χρήσης	
Μόνο ηρωίνη	160 (47,2)
Μόνο κοκαΐνη	53 (15,6)
Μόνο κάνναβη	44 (13,0)
Άλλο/ Συνδυασμός	82 (24,2)
Ηλικία έναρξης χρήσης, Μέσος όρος (Τ.Α.)	16,4 (4,4)
Διάρκεια χρήσης, Μέσος όρος (Τ.Α.)	15,6 (8,4)
Σύλληψη για λόγους συνδεόμενους με τις ουσίες	199 (58,7)
Συνολικός χρόνος κράτησης, Μέσος όρος (Τ.Α.)	76,6 (75,0)
Κατάθλιψη	134 (41,0)
Βίαση συμπεριφορά	102 (30,3)

Πρώτο ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι συσχετίσεις ανάμεσα i. στη χρονική στιγμή πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης, ii. στο προφίλ της χρήσης ψυχοδραστικών ουσιών, iii. το είδος παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς επίσης τα έτη ποινής, κατά την εφηβεία και κατά την ενήλικη ζωή, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τις επιδράσεις λοιπών κοινωνικο-δημογραφικών παραμέτρων;

Η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με το φύλο των συμμετεχόντων, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 2.

Πίνακας 2. Αποτελέσματα πολλαπλής γραμμικής ανάλυσης παλινδρόμησης σε σχέση με την ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών ως εξαρτημένη μεταβλητή και το φύλο των συμμετεχόντων ως ανεξάρτητη μεταβλητή

	$\beta+$	Τυπικό Σφάλμα++	P
Φύλο			
Άνδρας (αναφορά)			
Γυναίκα	-0,14	0,89	0,877

+συντελεστής παλινδρόμησης ++Τυπικό σφάλμα

Παρόλα αυτά, όσον αφορά στην ηλικία σχολικής διαρροής φαίνεται ότι η μεγαλύτερη ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών εμφανίζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με μεγαλύτερη ηλικία εγκατάλειψης του σχολείου (Πίνακας 3).

Πίνακας 3. Αποτελέσματα πολλαπλής γραμμικής ανάλυσης παλινδρόμησης με την ηλικία σχολικής διαρροής ως εξαρτημένη μεταβλητή και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά καθώς και στοιχεία σχετικά με τη χρήση ουσιών ως ανεξάρτητες μεταβλητές

	β+	Τυπικό σφάλμα++	P
Φύλο			
Άνδρες (αναφορά)			
Γυναίκες	-0,68	0,89	0,448
Κύρια ουσία			
Μόνο κάνναβη (αναφορά)			
Μόνο ηρωίνη	1,28	0,77	0,096
Μόνο κοκαΐνη	1,24	0,91	0,171
Άλλη/ Συνδυασμός	1,09	0,84	0,195
Ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών	0,13	0,05	0,016

+συντελεστής παλινδρόμησης ++Τυπικό σφάλμα

Η συνολική διάρκεια κράτησης είναι σημαντικά μεγαλύτερη για τις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες (Πίνακας 4). Καθώς αυξάνεται η ηλικία και η ηλικία κατά την έναρξη χρήσης της ουσίας, αυξάνεται και η συνολική διάρκεια κράτησης.

Πίνακας 4. Αποτελέσματα πολλαπλής γραμμικής ανάλυσης παλινδρόμησης με τη συνολική διάρκεια φυλάκισης του συμμετέχοντα ως εξαρτημένη μεταβλητή και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά καθώς και πληροφορίες σε σχέση με τη χρήση ουσιών ως ανεξάρτητες μεταβλητές

	β+	Τυπικό σφάλμα++	P
Φύλο			
Άνδρες (αναφορά)			
Γυναίκες	-48,53	17,88	0,007
Ηλικία	3,69	0,60	<0,001
Έγγαμος/ Σε σχέση			
Όχι (αναφορά)			
Ναι	-3,85	12,00	0,749
Συνθήκη διαμονής			
Με γονείς (αναφορά)			
Άστεγος	-3,17	30,16	0,916
Μόνος	-14,34	13,44	0,288
Συγγενείς/ Φίλοι	-29,38	20,62	0,156
Με σύζυγο/ σύντροφο	-13,33	13,11	0,311
Εργαζόμενος			
Όχι (αναφορά)			
Ναι	-16,21	10,71	0,132
Ηλικία σχολικής διαρροής	-1,73	1,26	0,172
Κύρια ουσία			
Μόνο κάνναβη (αναφορά)			
Μόνο ηρωίνη	20,74	15,65	0,187
Μόνο κοκαΐνη	22,94	19,47	0,240
Άλλη/ Συνδυασμός	28,38	17,18	0,100
Ηλικία έναρξης χρήσης της ουσίας	-4,03	1,21	0,001

+συντελεστής παλινδρόμησης ++Τυπικό σφάλμα

Ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, η επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων εμφανίζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τη χρήση ηρωίνης (αποκλειστική ή σε συνδυασμό με άλλες ουσίες), όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 5. Ειδικότερα, οι εργαζόμενοι εμφανίζουν κατά 50% χαμηλότερες πιθανότητες να κάνουν χρήση ηρωίνης σε σύγκριση με τους συμμετέχοντες που δεν εργάζονται.

Πίνακας 5. Αποτελέσματα πολλαπλής λογιστικής ανάλυσης παλινδρόμησης με τη χρήση ηρωίνης ως εξαρτημένη μεταβλητή και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων ως ανεξάρτητες μεταβλητές

	Λόγος απόδοσης (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης)‡	P
Φύλο		
Άνδρες (αναφορά)		
Γυναίκες	2,05 (0,72 – 5,82)	0,180
Ηλικία	1,00 (0,98 – 1,03)	0,828
Έγγαμοι/ Σε σχέση		
Όχι (αναφορά)		
Ναι	0,80 (0,45 – 1,42)	0,451
Συνθήκη διαμονής		
Με γονείς (αναφορά)		
Άστεγος	-	+
Μόνος	0,77 (0,40 – 1,52)	0,455
Συγγενείς/ Φίλους	0,60 (0,24 – 1,53)	0,288
Με σύζυγο/ σύντροφο	0,75 (0,39 – 1,45)	0,396
Εργαζόμενος		
Όχι (αναφορά)		
Ναι	0,50 (0,28 – 0,87)	0,015
Ηλικία σχολικής διαρροής	0,99 (0,94 – 1,05)	0,768

‡Λόγος απόδοσης (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης) +αδύνατος ο υπολογισμός λόγω απουσίας κατανομής

Η συνθήκη διαμονής και η επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων, η ηλικία σχολικής διαρροής καθώς και η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών εμφανίζουν ανεξάρτηση και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τη σύλληψη λόγω ουσιών (Πίνακας 6). Ειδικότερα, οι συμμετέχοντες που μένουν μόνοι εμφανίζουν περίπου διπλάσια odds να συλληφθούν για λόγους που σχετίζονται με τις ουσίες σε σύγκριση με εκείνους που διαβιούν με τους γονείς. Τα odds σύλληψης για λόγους συνδεδεμένους με τις ουσίες είναι 4,62 φορές αυξημένα για τους συμμετέχοντες που μένουν με συγγενείς ή φίλους και 2,64 φορές φορές αυξημένα για εκείνους που διαβιούν με τον/την σύζυγο/σύντροφο συγκρινόμενοι με όσους μένουν με τους γονείς. Οι εργαζόμενοι, επίσης, εμφανίζουν 2,63 φορές μεγαλύτερο odds σύλληψης για λόγους σε σχέση με τη χρήση ουσιών. Επιπρόσθετα, όσο αυξάνει η ηλικία σχολικής διαρροής και η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών, τόσο αυξάνεται και ο κίνδυνος σύλληψης για λόγους σχετικούς με τις ουσίες.

Πίνακας 6. Αποτελέσματα πολλαπλής λογιστικής ανάλυσης παλινδρόμησης με τη σύλληψη για λόγους συνδεδεμένους με τις ουσίες ως εξαρτημένη μεταβλητή και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά καθώς και στοιχεία σε σχέση με τη χρήση ουσιών ως ανεξάρτητες μεταβλητές

	Λόγος απόδοσης (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης)‡	P
Φύλο		
Άνδρες (αναφορά)		
Γυναίκες	1,60 (0,60 – 4,26)	0,349
Ηλικία	1,02 (0,99 – 1,05)	0,304
Έγγαμος/ Σε σχέση		
Όχι (αναφορά)		
Ναι	0,97 (0,52 – 1,80)	0,923

Συνθήκη διαμονής		
Με γονείς (αναφορά)		
Άστεγος	1,72 (0,27 – 11,16)	0,569
Μόνος	2,08 (1,03 – 4,18)	0,041
Συγγενείς/ Φίλους	4,62 (1,62 – 13,15)	0,004
Με σύζυγο/ σύντροφο	2,64 (1,32 – 5,25)	0,006
Εργαζόμενος		
Όχι (αναφορά)		
Ναι	2,63 (1,47 – 4,70)	0,001
Ηλικία σχολικής διαρροής	1,08 (1,01 – 1,16)	0,024
Κύρια ουσία		
Μόνο κάνναβη (αναφορά)		
Μόνο ηρωίνη	0,58 (0,25 – 1,34)	0,198
Μόνο κοκαΐνη	0,59 (0,22 – 1,61)	0,307
Άλλη/ Συνδυασμός	0,91 (0,36 – 2,28)	0,843
Ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών	1,15 (1,07 – 1,24)	<0,001

‡Λόγος απόδοσης (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης)

Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι ανεξάρτητες επιδράσεις στην ψυχική υγεία των παρακάτω προσδιοριστών: του χρόνου πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης, του προφίλ χρήσης ουσιών και του είδους παραβατικής συμπεριφοράς και των ετών ποινής; Για το ερώτημα αυτό, η ψυχική υγεία αποτιμάται από τις σχετικές νοσηλείες, απόπειρες αυτοκτονίας και τη συνταγογράφηση φαρμάκων. Επίσης θα ληφθούν υπόψη ως συμμεταβλητές οι κοινωνικο-δημογραφικές παράμετροι.

Αναφορικά με την κατάσταση της ψυχικής υγείας των συμμετεχόντων εντοπίζεται ότι οι γυναίκες είχαν αυξημένες πιθανότητες εκδήλωσης κατάθλιψης (Πίνακας 7). Η επιθετική/βίαιη συμπεριφορά δεν εμφανίζει συσχέτιση με καμία από τις εξεταζόμενες μεταβλητές. Το φύλο, η οικογενειακή κατάσταση και η συνθήκη διαμονής εμφανίζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την απόπειρα αυτοκτονίας εκ μέρους του συμμετέχοντα.

Ειδικότερα, οι γυναίκες εμφανίζουν 4,79 φορές αυξημένο κίνδυνο απόπειρας αυτοκτονίας σε σύγκριση με τους άνδρες. Οι έγγαμοι/σε σχέση είχαν 3,14 φορές αυξημένο κίνδυνο απόπειρας αυτοκτονίας. Επιπρόσθετα, οι πιθανότητες αυτοκτονικής απόπειρας για τους άστεγους συμμετέχοντες είναι 10,96 φορές αυξημένες σε σύγκριση με όσους διαβιούν με τους γονείς τους.

Πίνακας 7. Αποτελέσματα πολλαπλής λογιστικής ανάλυσης παλινδρόμησης με την κατάθλιψη, την βίαιη συμπεριφορά και την απόπειρα αυτοκτονίας ως εξαρτημένες μεταβλητές και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων καθώς και στοιχεία αναφορικά με την ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών ως ανεξάρτητες μεταβλητές

	Κατάθλιψη		Βίαιη συμπεριφορά		Απόπειρα αυτοκτονίας	
	Λόγος απόδοσης (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης) ‡	P	Λόγος απόδοσης (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης) ‡	P	Λόγος απόδοσης (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης) ‡	P
Φύλο						
Άνδρες (αναφορά)						
Γυναίκες	3,26 (1,01 – 10,45)	0,047	0,89 (0,26 – 3,11)	0,859	4,79 (1,51 – 15,18)	0,008
Ηλικία	1,02 (0,98 – 1,06)	0,278	1 (0,95 – 1,04)	0,939	1,03 (0,98 – 1,07)	0,240
Έγγαμος/ Σε σχέση						
Όχι (αναφορά)						
Ναι	1,07 (0,51 – 2,23)	0,854	0,86 (0,4 – 1,85)	0,694	3,14 (1,38 – 7,15)	0,006
Συνθήκη διαμονής						
Με γονείς (αναφορά)						
Άστεγος	0,43 (0,06 – 3,21)	0,412	-	++	10,96 (1,09 – 109,72)	0,042
Μόνος	0,66 (0,29 – 1,5)	0,320	2,12 (0,86 – 5,23)	0,102	1,16 (0,47 – 2,86)	0,742
Συγγενείς/ Φίλους	1,4 (0,41 – 4,82)	0,590	2,85 (0,75 – 10,73)	0,123	0,56 (0,11 – 2,76)	0,476
Με σύζυγο/ σύντροφο	0,63 (0,28 – 1,42)	0,260	2,28 (0,93 – 5,56)	0,070	0,53 (0,21 – 1,36)	0,188
Εργαζόμενος						
Όχι (αναφορά)						

Ναι	0,9 (0,47 – 1,74)	0,764	1,57 (0,76 – 3,21)	0,222	0,96 (0,46 – 2,01)	0,910
Ηλικία σχολικής διαρροής	0,96 (0,89 – 1,04)	0,293	1,03 (0,95 – 1,11)	0,486	1,01 (0,93 – 1,09)	0,848
Κύρια ουσία						
Μόνο κάνναβη (αναφορά)						
Μόνο ηρωίνη	1,42 (0,54 – 3,7)	0,476	2,28 (0,69 – 7,54)	0,176	1,88 (0,6 – 5,88)	0,275
Μόνο κοκαΐνη	2,13 (0,65 – 6,98)	0,213	3,96 (0,99 – 15,8)	0,051	2,51 (0,65 – 9,68)	0,180
Άλλη/ Συνδυασμός	0,97 (0,34 – 2,82)	0,960	2,24 (0,62 – 8,06)	0,218	1,19 (0,34 – 4,25)	0,784
Ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών	0,97 (0,9 – 1,05)	0,501	0,97 (0,89 – 1,05)	0,447	0,94 (0,87 – 1,03)	0,194
Σύλληψη για λόγους συνδεόμενους με τις ουσίες						
Όχι						
Ναι	1,15 (0,6 – 2,22)	0,680	0,56 (0,28 – 1,14)	0,109	1,27 (0,61 – 2,66)	0,522
Συνολική διάρκεια φυλάκισης	1 (1 – 1)	0,868	1 (1 – 1,01)	0,264	1 (1 – 1,01)	0,383

±Λόγος απόδοσης (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης) +αδύνατος ο υπολογισμός λόγω απουσίας κατανομής

Τρίτο ερευνητικό ερώτημα: Ποια είναι η επίδραση της παραβατικότητας των γονέων στη σχολική διαρροή και τη χρήση ουσιών κατά την εφηβεία;

Σύμφωνα με την ανάλυση των αποτελεσμάτων, το ποσοστό έναρξης χρήσης ουσιών σε ηλικία κάτω των 19 ετών ήταν σημαντικά υψηλότερο σε όσους είχαν παραβατικούς γονείς, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 9. Σε ότι αφορά τη σχολική διαρροή, το ποσοστό πρόωρης διακοπής του σχολείου δεν διέφερε σημαντικά ανάλογα με την παραβατικότητα των γονέων (Πίνακας 11).

Πίνακας 8. Περιγραφικά στοιχεία σε σχέση με την παραβατικότητα των γονέων, την ηλικία έναρξης ουσιών και την ηλικία σχολικής διαρροής

		n	%
Σύλληψη ή/και Εγλεισμός πατέρα ή/και μητέρας	Όχι	253	75,5
	Ναι	82	24,5
ΗΛΙΚΙΑ ΕΝΑΡΞΗΣ <19	Όχι	67	19,8
	Ναι	272	80,2
ΗΛΙΚΙΑ ΔΙΑΚΟΠΗΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ <18	Όχι	75	24,9
	Ναι	226	75,1

Πίνακας 9. Επίδραση της παραβατικότητας των γονέων στη χρήση ουσιών κατά την εφηβεία

		ΗΛΙΚΙΑ ΕΝΑΡΞΗΣ <19				P Pearson's x2 test
		ΟΧΙ		ΝΑΙ		
		n	%	n	%	
Σύλληψη ή/και Εγλεισμός πατέρα ή/και μητέρας	Όχι	57	22,5	196	77,5	0,042
	Ναι	10	12,2	72	87,8	

Η παραβατικότητα των γονέων βρέθηκε να σχετίζεται ανεξάρτητα με την ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες των οποίων οι γονείς είχαν παραβατική συμπεριφορά είχαν σημαντικά μικρότερη ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών.

Πίνακας 10. Πολυπαραγοντικό μοντέλο με εξαρτημένη μεταβλητή την ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών και ανεξάρτητες το φύλο και την παραβατικότητα των γονέων.

	β+	Τυπικό Σφάλμα++	P
Φύλο			
Ανδρας (αναφορά)			
Γυναίκα	-0,11	0,88	0,904
Σύλληψη ή/και Εγκλεισμός πατέρα ή/και μητέρας			
Όχι (αναφορά)			
Ναι	-1,90	0,56	0,001

Πίνακας 11. Επίδραση της παραβατικότητας των γονέων στη σχολική διαρροή κατά την εφηβεία

		ΗΛΙΚΙΑ ΔΙΑΚΟΠΗΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ <18				P Pearson's x2 test
		ΟΧΙ		ΝΑΙ		
		n	%	n	%	
Σύλληψη ή/και Εγκλεισμός πατέρα ή/και μητέρας	Όχι	63	27,4	167	72,6	0,093
	Ναι	12	17,4	57	82,6	

Λαμβάνοντας υπόψη το φύλο των συμμετεχόντων, βρέθηκε ότι η παραβατικότητα των γονέων σχετιζόταν ανεξάρτητα με την ηλικία διαρροής από το σχολείο. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες των οποίων οι γονείς είχαν παραβατική συμπεριφορά είχαν σημαντικά μικρότερη ηλικία διαρροής από το σχολείο.

Πίνακας 12. Πολυπαραγοντικό μοντέλο με εξαρτημένη μεταβλητή την ηλικία σχολικής διαρροής και ανεξάρτητες το φύλο και την παραβατικότητα των γονέων.

	β+	Τυπικό Σφάλμα++	P
Φύλο			
Άνδρας (αναφορά)			
Γυναίκα	-0,51	0,88	0,563
Σύλληψη ή/και Εγκλεισμός πατέρα ή/και μητέρας			
Όχι (αναφορά)			
Ναι	-1,88	0,57	0,001

Λαμβάνοντας υπόψη το φύλο, την ηλικία έναρξης χρήσης και την κύρια ουσία χρήσης των συμμετεχόντων, βρέθηκε ότι η παραβατικότητα των γονέων σχετιζόταν ανεξάρτητα με την ηλικία διαρροής από το σχολείο. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες των οποίων οι γονείς είχαν παραβατική συμπεριφορά είχαν σημαντικά μικρότερη ηλικία διαρροής από το σχολείο.

Πίνακας 13. Πολυπαραγοντικό μοντέλο με εξαρτημένη μεταβλητή την ηλικία σχολικής διαρροής και ανεξάρτητες το φύλο, την παραβατικότητα των γονέων, την ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών και την κύρια ουσία.

	β+	Τυπικό Σφάλμα++	P
Φύλο			
Άνδρας (αναφορά)			
Γυναίκα	-0,62	0,89	0,483
Σύλληψη ή/και Εγκλεισμός πατέρα ή/και μητέρας			
Όχι (αναφορά)			
Ναι	-1,62	0,58	0,006
Ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών	0,10	0,05	0,055
Κύρια ουσία			
Μόνο κάνναβη (αναφορά)			
Μόνο ηρωίνη	1,08	0,77	0,160
Μόνο κοκαΐνη	1,07	0,90	0,235
Άλλη/ Συνδυασμός	0,95	0,83	0,255

Τέταρτο ερευνητικό ερώτημα: Ποια είναι η επίδραση της πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης στη σύλληψη από τις αρχές κατά την ενήλικη ζωή;

Δε φαίνεται η πρόωρη διακοπή της σχολικής φοίτησης να επηρεάζει τη σύλληψη των συμμετεχόντων από τις αρχές κατά την ενήλικη ζωή, καθώς τα είδη αδικήματος των συμμετεχόντων ήταν παρόμοια ανεξάρτητα με το αν είχαν διακόψει πρόωρα το σχολείο ή όχι, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 14.

Πίνακας 14. Επίδραση της πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης στη σύλληψη από τις αρχές κατά την ενήλικη ζωή

		ΕΙΔΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ						P Fisher's exact test
		ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ		ΚΛΟΠΕΣ		ΑΛΛΟ		
		n	%	n	%	n	%	
ΗΛΙΚΙΑ ΔΙΑΚΟΠΗΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ <18	OXI	51	68,0%	21	28,0%	3	4,0%	0,101
	NAI	122	54,0%	94	41,6%	10	4,4%	

Πίνακας 15. Αποτελέσματα πολλαπλής λογιστικής ανάλυσης παλινδρόμησης με τη σύλληψη από τις αρχές κατά την ενήλικη ζωή ως εξαρτημένη μεταβλητή και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά καθώς και στοιχεία σε σχέση με τη χρήση ουσιών ως ανεξάρτητες μεταβλητές

		Κλοπή vs ναρκωτικά		Άλλο vs ναρκωτικά	
		Λόγος απόδοσης (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης)‡	P	Λόγος απόδοσης (95% Διάστημα Εμπιστοσύνης)‡	P
Φύλο					
	Άνδρες (αναφορά)				
	Γυναίκες	0,57 (0,21 – 1,58)	0,280	1,04 (0,11 – 9,65)	0,970
Ηλικία		0,99 (0,96 – 1,02)	0,460	0,95 (0,88 – 1,02)	0,168
Έγγαμος/ Σε σχέση					
	Όχι (αναφορά)				
	Ναι	0,98 (0,52 – 1,88)	0,963	1,04 (0,24 – 4,46)	0,955
Συνθήκη διαμονής					
	Με γονείς (αναφορά)				
	Άστεγος	0,61 (0,09 – 3,99)	0,604	++	-
	Μόνος	0,52 (0,25 – 1,08)	0,080	0,28 (0,05 – 1,54)	0,144
	Συγγενείς/ Φίλους	0,26 (0,09 – 0,75)	0,013	++	-
	Με σύζυγο/ σύντροφο	0,38 (0,18 – 0,77)	0,008	0,43 (0,1 – 1,84)	0,257
Εργαζόμενος					
	Όχι (αναφορά)				
	Ναι	0,38 (0,21 – 0,7)	0,002	0,37 (0,1 – 1,31)	0,122
Ηλικία σχολικής διαρροής		0,91 (0,84 – 0,98)	0,009	1,04 (0,92 – 1,16)	0,537
Κύρια ουσία					
	Μόνο κάνναβη (αναφορά)				
	Μόνο ηρωίνη	2,2 (0,88 – 5,5)	0,091	0,52 (0,11 – 2,53)	0,416
	Μόνο κοκαΐνη	2,22 (0,76 – 6,5)	0,147	0,47 (0,06 – 3,38)	0,451
	Άλλη/ Συνδυασμός	1,45 (0,54 – 3,92)	0,459	0,23 (0,03 – 1,69)	0,150
Ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών		0,84 (0,77 – 0,91)	<0,001	1,02 (0,9 – 1,17)	0,750

Συγκρίνοντας τα άτομα που είχαν διαπράξει κλοπή με εκείνα που είχαν κατηγορηθεί για ναρκωτικά βρέθηκε ότι:

- Οι συμμετέχοντες που έμεναν με Συγγενείς/Φίλους είχαν κατά 74% μικρότερη πιθανότητα να έχουν κατηγορηθεί για κλοπή σε σύγκριση με εκείνους που έμεναν με τους γονείς τους.
- Οι συμμετέχοντες που έμεναν με σύζυγο/σύντροφο είχαν κατά 62% μικρότερη πιθανότητα να έχουν κατηγορηθεί για κλοπή σε σύγκριση με εκείνους που έμεναν με τους γονείς τους.
- Οι εργαζόμενοι είχαν κατά 62% μικρότερη πιθανότητα να έχουν κατηγορηθεί για κλοπή σε σύγκριση με τους μη εργαζόμενους.
- Όσο μεγαλύτερη ήταν η ηλικία σχολικής διαρροής τόσο μικρότερη ήταν η πιθανότητα να έχουν κατηγορηθεί για κλοπή.
- Όσο μεγαλύτερη ήταν η ηλικία πρώτης χρήσης τόσο μικρότερη ήταν η πιθανότητα να έχουν κατηγορηθεί για κλοπή.

Συγκρίνοντας τα άτομα που είχαν διαπράξει άλλο αδίκημα με εκείνα που είχαν κατηγορηθεί για ναρκωτικά δεν βρέθηκε κάποιος παράγοντας που να σχετίζεται σημαντικά.

Συζήτηση

Πρώτο ερευνητικό ερώτημα

Ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών και φύλο

Η ανάλυση των δεδομένων καταδεικνύει ότι η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με το φύλο των συμμετεχόντων. Το εν λόγω εύρημα παραπέμπει στην αναζήτηση άλλων παραγόντων, πέραν του φύλου, ως εκλυτικών για τη χρήση ουσιών. Επί παραδείγματι, η έκθεση του παιδιού στη χρήση ουσιών των γονέων και το συνδεόμενο με την εμπειρία αυτή στρες λειτουργούν ως παράγοντες κινδύνου να προβεί και το ίδιο σε χρήση ως έφηβος (Garnier, Stein & Jacobs, 1997).

Ηλικία σχολικής διαρροής και δημογραφικά χαρακτηριστικά

Όσον αφορά στην ηλικία σχολικής διαρροής, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης, φαίνεται ότι οι έγγαμοι συμμετέχοντες ή εκείνοι που βρίσκονται σε σχέση εγκατέλειψαν σε νεαρότερη ηλικία την εκπαίδευση σε σύγκριση με τους άγαμους ή εκτός σχέσης συμμετέχοντες. Το εν λόγω εύρημα βρίσκεται σε συμφωνία με τα αποτελέσματα μελετών (Marphatia, Reid & Yajnik, 2019) που έχουν διενεργηθεί σε άλλες κοινωνίες, όπου η εγκατάλειψη της εκπαίδευσης πριν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχει συνδεθεί με πρόωμη ηλικία γάμου.

Στην ελληνική κοινωνία, όπου η ακαδημαϊκή επιτυχία του ατόμου και η πρόσβασή του στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι συνήθης προσδοκία των γονέων, η πίεση για ολοκλήρωση των ακαδημαϊκών υποχρεώσεων και η υποστήριξη της συνέχισης της ακαδημαϊκής πορείας του παιδιού είναι διαδεδομένη. Σε περιπτώσεις που η σχολική αποτυχία του παιδιού δεν αποδίδεται σε μαθησιακές δυσκολίες ή κάποια άλλη ειδική εκπαιδευτική ανάγκη είναι πιθανό να οφείλεται στην περιορισμένη υποστήριξη που λαμβάνει

από το οικογενειακό του περιβάλλον. Αυτή η αδυναμία υποστήριξης θα μπορούσε να σηματοδοτεί μια γενικότερη δυσλειτουργία του οικογενειακού συστήματος ή/και αδυναμία των γονέων να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον γονεϊκό τους ρόλο, συνθήκη που πλήττει τη δυνατότητα του παιδιού να επενδύσει στη μάθηση και το ωθεί να απομακρυνθεί από τους γονείς συνάπτοντας πρόωρα κάποια σχέση ή γάμο.

Σχολική διαρροή και χρήση ουσιών

Όσον αφορά στη συσχέτιση μεταξύ της χρήσης ουσιών και της σχολικής διαρροής, διαπιστώνεται από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας ότι η μεγαλύτερη ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών εμφανίζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με μεγαλύτερη ηλικία εγκατάλειψης του σχολείου. Προγενέστερες μελέτες έχουν συνδέσει την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου με την εξάρτηση από τις ουσίες (Engberg & Morral, 2006; Fergusson, McLeod & Horwood, 2015; Gubbels, van der Put & Assink, 2019; Hedges, 2015; King, Meehan, Trim & Chassin, 2006; Maynard, Salas-Wright & Vaughn, 2015). Επομένως, όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών τόσο αυξάνει και η ηλικία κατά την οποία το άτομο εγκαταλείπει τη σχολική φοίτηση, όπως φάνηκε και στην παρούσα μελέτη. Σύμφωνα, μάλιστα, με το μοντέλο των Garnier, Stein και Jacobs (1997) η χρήση ουσιών ασκεί άμεση επίδραση στην απόφαση του ατόμου να εγκαταλείψει το σχολείο, πέρα από το πλήγμα που επιφέρει στη σχολική του επίδοση. Η εμπλοκή του ατόμου με τη χρήση ουσιών οδηγεί σταδιακά σε μια αποεπένδυση της μάθησης και της εκπαιδευτικής διαδικασίας που καταλήγει στην εγκατάλειψη του σχολείου (Valkov, 2018). Στις περιπτώσεις που η χρήση εμφανιστεί σε μεγαλύτερη ηλικία, η διαδικασία αποεπένδυσης ακολουθεί την έναρξη της χρήσης και το άτομο καταλήγει σε διακοπή της φοίτησης σε μεγαλύτερη ηλικία.

Διάρκεια κράτησης, δημογραφικά χαρακτηριστικά και χρήση ουσιών

Εξετάζοντας τη διάρκεια κράτησης ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων παρατηρείται ότι **η συνολική διάρκεια κράτησης είναι σημαντικά μεγαλύτερη για τις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες**. Τόσο παγκοσμίως όσο και στη χώρα μας το ποσοστό των κρατούμενων γυναικών είναι μικρότερο από εκείνο των ανδρών, παρόλο που από το 2000 και μετά έχει αυξηθεί κατά 50%, ενώ η αύξηση στον πληθυσμό των ανδρών για την ίδια περίοδο είναι στο 20% (Walmsley, 2017). Η διάρκεια κράτησης σχετίζεται με το είδος και τη σοβαρότητα του εγκλήματος που έχει διαπραχθεί. Είναι πιθανό οι γυναίκες να μην εκδηλώνουν με την ίδια συχνότητα παραβατική συμπεριφορά, επομένως ο αριθμός των κρατούμενων γυναικών να είναι μικρότερος από αυτόν των ανδρών, όμως όταν αυτό συμβαίνει ενδεχομένως διαπράττουν σοβαρότερο αδίκημα σε σύγκριση με τους άνδρες παραβάτες με αποτέλεσμα η διάρκεια κράτησης να είναι μεγαλύτερη.

Η εξέταση της σχέσης μεταξύ δημογραφικών χαρακτηριστικών και κύριας ουσίας χρήσης αναδεικνύει ότι η επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων, από το σύνολο των εξεταζόμενων δημογραφικών στοιχείων, εμφανίζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τη χρήση ηρωίνης (αποκλειστική ή σε συνδυασμό με άλλες ουσίες). Συγκεκριμένα, οι άνεργοι συμμετέχοντες εμφανίζουν διπλάσιες πιθανότητες να κάνουν χρήση ηρωίνης σε σύγκριση με τους συμμετέχοντες που εργάζονται. Δεδομένου ότι ήδη από την εφηβεία η χρήση διαφορετικών ναρκωτικών ουσιών (συνδυασμός) συνδέεται με αυξημένες πιθανότητες το άτομο να μην ολοκληρώσει τη σχολική φοίτηση (Kelly, Evans-Whipp, Smith, Chan et al., 2015), κατά την ενήλικη ζωή είναι πιθανό να βρεθεί σε συνθήκη ανεργίας λόγω των περιορισμένων επαγγελματικών δεξιοτήτων που συνεπάγεται η πρόωρη διακοπή της σχολικής φοίτησης. Από την άλλη, η δυσχέρεια επαγγελματικής αποκατάστασης και η ίδια η συνθήκη της ανεργίας θα μπορούσε να λειτουργεί ως ψυχοπιεστικός παράγοντας ωθώντας το άτομο στη χρήση ουσιών.

Ένας άλλος παράγοντας που φαίνεται να σχετίζεται με τη διάρκεια κράτησης είναι η ηλικία και η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών. Σύμφωνα με την ανάλυση των αποτελεσμάτων, όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία του συμμετέχοντα, καθώς και η ηλικία έναρξης της χρήσης τόσο μεγαλύτερη είναι και η διάρκεια κράτησης. Οι Korak και Proctor (2016) υποστηρίζουν ότι όσο πιο έντονη είναι η χρήση ουσιών, τόσο πιο σοβαρή και βίαιη είναι η παραβατική συμπεριφορά που εκδηλώνει το άτομο. Λαμβάνοντας υπόψιν τον ισχυρισμό τους θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι όσο μεγαλύτερο είναι το διάστημα της χρήσης ουσιών είναι πιθανό να γίνεται και πιο έντονη ή το άτομο να περνά στη χρήση σκληρότερων ναρκωτικών ουσιών με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο κίνδυνος να προβεί σε σοβαρότερες παραβατικές συμπεριφορές ή αδικήματα τα οποία επισύρουν αυστηρότερες ποινικές κυρώσεις αυξάνοντας κατά συνέπεια και τη συνολική διάρκεια κράτησης.

Σύλληψη λόγω ουσιών και δημογραφικά χαρακτηριστικά

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης η συνθήκη διαμονής και η επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων, καθώς και η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών εμφανίζουν ανεξάρτητη και στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τη σύλληψη λόγω ουσιών.

Ειδικότερα, και σε ότι αφορά τις συνθήκες διαμονής, διαφαίνεται ότι οι συμμετέχοντες που μένουν μόνοι εμφανίζουν διπλάσιες πιθανότητες να συλληφθούν για λόγους που σχετίζονται με τις ουσίες σε σύγκριση με εκείνους που διαβιούν με τους γονείς. Οι συμμετέχοντες που μένουν με συγγενείς ή φίλους εμφανίζουν πενταπλάσιες περίπου πιθανότητες σύλληψης για λόγους συνδεδεμένους με τις ουσίες, ενώ ο κίνδυνος αυτός είναι τριπλάσιος περίπου για εκείνους που διαβιούν με τον/την σύζυγο/σύντροφο συγκρινόμενοι με όσους μένουν με τους γονείς.

Προγενέστερες μελέτες που διεξήχθησαν καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι παράγοντες που σχετίζονται με την οικογένεια, καθώς και ο δεσμός προσκόλλησης που έχει

αναπτύξει το άτομο με τις γονεϊκές φιγούρες καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς (Dufur, Hoffmann, Braudt, Parcel et al., 2015; Fergusson, McLeod & Horwood, 2015; Hoeve, Stams, van der Put, Dubas et al., 2012; Sahin, Arseven & Kilic, 2016). Το συμπέρασμα αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την ερμηνεία των ευρημάτων της παρούσας μελέτης, σύμφωνα με τα οποία οι συμμετέχοντες που διαμένουν με τους γονείς εμφανίζουν μικρότερες πιθανότητες σύλληψης για λόγους που σχετίζονται με τις ουσίες. Ενήλικες που εξακολουθούν να συμβιώνουν με τους γονείς είναι πιθανό να έχουν αναπτύξει μια καλή σχέση μαζί τους και το οικογενειακό κλίμα να είναι θετικό, συνθήκη που λειτουργεί προστατευτικά για το άτομο αποτρέποντας τον κίνδυνο να εκδηλώσει αποκλίνουσα συμπεριφορά και να εμπλακεί με τις αρχές με κίνδυνο να συλληφθεί. Για εκείνους που διαβιούν με το σύντροφο ή το σύζυγο και οι πιθανότητες να συλληφθούν είναι μικρότερες σε σύγκριση με όσους διαμένουν με συγγενείς ή φίλους, ενδεχομένως η σύναψη ερωτικής σχέσης να λειτουργεί προστατευτικά περιορίζοντας τις αρνητικές επιπτώσεις (όπως η σύλληψη) από τη χρήση ουσιών ή την εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς (Lansford, Dodge, Pettit & Bates, 2016).

Σε σχέση με την επαγγελματική κατάσταση των συμμετεχόντων τα ερευνητικά δεδομένα υποδεικνύουν ότι **οι εργαζόμενοι εμφανίζουν περίπου τριπλάσιες πιθανότητες σύλληψης για λόγους σε σχέση με τη χρήση ουσιών**. Είναι πιθανό άτομα τα οποία εργάζονται να χρησιμοποιούν την εργασία τους ως κάλυψη για την παραβατική συμπεριφορά που εκδηλώνουν. Ενδεχομένως εκείνοι που εμπλέκονται σε παράνομες πράξεις που σχετίζονται με τις ουσίες και δηλώνουν εργαζόμενοι να είναι ευκολότερο να εντοπιστούν και κατά συνέπεια να οδηγηθούν σε σύλληψη από τις αρχές και εγκλεισμό σε αντίθεση με τους άνεργους συμμετέχοντες των οποίων ο εντοπισμός πιθανόν να είναι δυσκολότερος.

Επιπρόσθετα, **όσο αυξάνουν η ηλικία σχολικής διαρροής και η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών, τόσο αυξάνεται και ο κίνδυνος σύλληψης για λόγους σχετικούς με τις**

ουσίες. Το εν λόγω εύρημα **θα μπορούσε να ερμηνευτεί βάσει των στερεοτύπων που κυριαρχούν και κατευθύνουν τη συμπεριφορά**. Κατά τη μαθητική ηλικία, ακόμα και αν κάποιος εμφανίσει αποκλίνουσα συμπεριφορά ή διαπράξει παράνομες πράξεις είναι πιθανό να αντιμετωπιστεί από τις αστυνομικές αρχές με επιείκεια. Όσο μεγαλώνει η ηλικία, όμως, αυξάνονται οι πιθανότητες η αποκλίνουσα συμπεριφορά, όπως η χρήση ουσιών, και παράνομες ενέργειες που σχετίζονται με τις ουσίες να αντιμετωπιστούν με μεγαλύτερη αυστηρότητα με αποτέλεσμα τη σύλληψη του ατόμου. Σύμφωνα, μάλιστα, με την Mwangangi (2019) η ίδια η χρήση ουσιών ανεξάρτητα από τους οικογενειακούς παράγοντες είναι πιθανό να οδηγήσει το άτομο στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς και κατά συνέπεια στη σύλληψη από τις αρχές.

Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα

Ψυχική υγεία και δημογραφικά χαρακτηριστικά

Αναφορικά με την κατάσταση της ψυχικής υγείας των συμμετεχόντων η επιθετική/βίαιη συμπεριφορά δεν εμφανίζει συσχέτιση με καμία από τις εξεταζόμενες μεταβλητές. Το φύλο και η συνθήκη διαμονής εμφανίζουν στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την εκδήλωση ψυχοπαθολογίας και συγκεκριμένα με την εκδήλωση κατάθλιψης και την απόπειρα αυτοκτονίας εκ μέρους του συμμετέχοντα.

Συγκεκριμένα, οι γυναίκες εμφανίζουν αυξημένο κίνδυνο εκδήλωσης κατάθλιψης και πέντε περίπου φορές αυξημένο κίνδυνο απόπειρας αυτοκτονίας σε σύγκριση με τους άνδρες. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία οι γυναίκες σημειώνουν περισσότερες απόπειρες αυτοκτονίας, παρόλο που τα ποσοστά αυτοκτονίας είναι υψηλότερα στον πληθυσμό των ανδρών (Freeman, Mergl, Kohls, Szekely et al., 2017). Οι γυναίκες φαίνεται να εμφανίζουν

μεγαλύτερη ευαλωτότητα στην εκδήλωση αυτοκτονικής συμπεριφοράς και καταθλιπτικής συμπτωματολογίας πιθανώς λόγω της συνδεδεμένης με το φύλο ευπάθειας προς την ψυχοπαθολογία και το ψυχοκοινωνικό στρες (American Psychiatric Association, 2013; Vijayakumar, 2015). Η συνθήκη της κράτησης λειτουργεί ως ψυχοπιεστικός παράγοντας αυξάνοντας τον κίνδυνο για τις γυναίκες κρατούμενες να εκδηλώσουν καταθλιπτική συμπτωματολογία ή να αποπειραθούν να αυτοκτονήσουν.

Επιπρόσθετα, **οι πιθανότητες αυτοκτονικής απόπειρας για τους άστεγους συμμετέχοντες είναι ενδεκαπλάσιες σε σύγκριση με όσους διαβιών με τους γονείς τους.** Πέρα από την ίδια τη συνθήκη της αστεγίας που λειτουργεί ως στρεσογόνος παράγοντας, ο άστεγος είναι πιθανότερο να έχει βιώσει αντίξοα γεγονότα ζωής που ωθούν στη σκέψη ή την απόπειρα αυτοκτονίας (Panadero, Martin & Vazquez, 2018). **Μάλιστα οι άστεγοι χρήστες ουσιών,** όπως είναι οι συμμετέχοντες στη μελέτη, εμφανίζουν σε μεγαλύτερο ποσοστό αυτοκτονικό ιδεασμό ή προβαίνουν σε απόπειρα σε σύγκριση με τους άστεγους που δεν κάνουν χρήση (Ayano, Tsegay, Abraha & Yohannes, 2019; Gentil, Grenier & Fleury, 2021; Lee, Jun, Kim, Roh et al., 2017).

Τέλος, **οι έγγαμοι ή όσοι βρίσκονται σε σχέση από τους συμμετέχοντες είναι πιθανότερο** σε σύγκριση με τους άγαμους κρατούμενους **να προβούν σε απόπειρα αυτοκτονίας.** Προγενέστερες μελέτες αναφέρουν μικρότερο κίνδυνο αυτοκτονίας τόσο για τις γυναίκες όσο και για τους άνδρες στην περίπτωση που είναι έγγαμοι σε αντίθεση με τους άγαμους (Kim, Jung, Won, Noh et al., 2019; Kposowa, 2000; Kyung-Sook, SangSoo, Sangjin & Young-Jeon, 2018). **Στην παρούσα μελέτη το δείγμα συνίσταται από κρατούμενους που εκτίουν την ποινή τους και η συνθήκη της κράτησης είναι πιθανό να διαφοροποιεί τα ευρήματα από ότι παρατηρείται από άλλους ερευνητές στον γενικό πληθυσμό.** Ειδικότερα, η στέρηση της ελευθερίας ενδέχεται να λειτουργεί ως στρεσογόνος παράγοντας επηρεάζοντας αρνητικά την ψυχική υγεία του ατόμου. Η στέρηση των προνομίων που

συνεπάγεται η ελευθερία του ατόμου και η απώλεια των σημαντικών άλλων (π.χ. σύντροφος/σύζυγος) είναι πιθανό να προκαλεί διεργασίες πένθους και στην περίπτωση που το άτομο αισθάνεται ότι βιώνει σοβαρότερες απώλειες (όπως τον/τη σύντροφο/σύζυγο σε σύγκριση με άγαμους ή εκτός σχέσης κρατούμενους) λόγω της κράτησης ενδέχεται να κατακλυστεί από αρνητικά συναισθήματα (π.χ. απογοήτευση, απελπισία), συνθήκη που αυξάνει τον κίνδυνο απόπειρας αυτοκτονίας.

Τρίτο ερευνητικό ερώτημα

Παραβατικότητα γονέων, χρήση ουσιών και σχολική διαρροή κατά την εφηβεία

Τα αποτελέσματα της μελέτης καταδεικνύουν ότι **η παραβατικότητα των γονέων ασκεί επίδραση στη συμπεριφορά του ατόμου κατά την εφηβεία. Το ποσοστό έναρξης της χρήσης ουσιών σε ηλικία μικρότερη των 19 ετών ήταν σημαντικά υψηλότερο για εκείνους τους συμμετέχοντες που έχουν παραβατικούς γονείς και μάλιστα οι συμμετέχοντες των οποίων οι γονείς είχαν παραβατική συμπεριφορά είχαν σημαντικά μικρότερη ηλικία έναρξης χρήσης ουσιών.** Το εν λόγω εύρημα βρίσκεται σε συμφωνία με την προγενέστερη βιβλιογραφία, αφού η παραβατικότητα των γονεών έχει βρεθεί ότι επιδρά αρνητικά στην υγεία (σωματική και ψυχική) του παιδιού, καθώς και με προβλήματα σχετιζόμενα με τη χρήση ουσιών κατά την εφηβεία του (Whitten, Burton, Tzoumakis & Dean, 2019). Τα παιδιά των γονέων, μάλιστα, που έχουν συλληφθεί έχουν αυξημένο κίνδυνο στην ηλικία μεταξύ 10 και 16 ετών να προβούν σε χρήση ουσιών (Kjellstrand, Yu, Eddy & Clark, 2020). Σύμφωνα με τους Brown και Shillington (2017) τα παιδιά παραβατικών γονέων είναι πιθανότερο να έχουν βιώσει αντίξοες εμπειρίες κατά την παιδική τους ηλικία και να μην έχουν αναπτύξει μια προστατευτική σχέση μαζί τους, παράγοντες που συνδέονται με αυξημένο κίνδυνο έναρξης της χρήσης ουσιών κατά την εφηβεία.

Όσον αφορά στην πρόωρη διακοπή της σχολικής φοίτησης, η παραβατικότητα των γονέων φαίνεται να ασκεί επίδραση, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης. Οι συμμετέχοντες, των οποίων οι γονείς εμφάνιζαν παραβατική συμπεριφορά, εγκατέλειπαν σε σημαντικά μικρότερη ηλικία τη σχολική φοίτηση. Το εύρημα αυτό βρίσκεται σε συμφωνία με τα συμπεράσματα προγενέστερων ερευνών. Ειδικότερα, σύμφωνα με προγενέστερες μελέτες η σύλληψη της μητέρας επηρεάζει τη συμπεριφορά του μαθητή και φαίνεται να επιδρά στη διακοπή της φοίτησης, ενώ η σύλληψη του πατέρα σχετίζεται κυρίως με ζητήματα πειθαρχίας του παιδιού (McCauley, 2020). Η παραβατικότητα των γονέων και η παραμέληση καθώς και ο ελλιπής γονεϊκός έλεγχος που αυτή συνεπάγεται έχουν συνδεθεί και από άλλους ερευνητές με τη σχολική διαρροή (Park & Bonitz, 2015; Stempel, Cox-Martin, Bronsert, Dickinson et al., 2017). Σύμφωνα, μάλιστα, με τους Sekiya και Ashida (2017) η ανάγκη του ατόμου να βιοποριστεί συνιστά ένα βασικό παράγοντα που ωθεί στη σχολική διαρροή. Στην περίπτωση των μαθητών με παραβατικούς γονείς η ανάγκη να εισαχθούν στην αγορά εργασίας είναι ενδεχομένως επιτακτικότερη, καθώς είναι πιθανό οι γονείς να μην είναι σε θέση να τους καλύψουν τις καθημερινές ανάγκες των τέκνων τους.

Βασιζόμενοι στο μοντέλο επίτευξης, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι παραβατικοί γονείς αδυνατούν να υποστηρίξουν και να διευκολύνουν τη μαθησιακή διαδικασία των παιδιών, να θέσουν όρια και κανόνες σε σχέση με τη σχολική φοίτηση και να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά δυσκολίες που ενδεχομένως αντιμετωπίζει ο μαθητής. Η συνθήκη αυτή δυσχεραίνει τη συστηματική παρακολούθηση των σχολικών μαθημάτων και ενισχύει τον κίνδυνο ο μαθητής να εγκαταλείψει πρόωρα τη φοίτηση (Ensminger & Slusarcick, 1992; Reynolds, Ou & Topitzes, 2004), αφού οι γνωστικές ικανότητες του παιδιού δεν αποτελούν επαρκή συνθήκη και απαιτείται η εμπλοκή των γονέων στη

μαθησιακή διαδικασία προκειμένου ο μαθητής να είναι σε θέση να ολοκληρώσει την ακαδημαϊκή του πορεία (Ου, 2005).

Τέταρτο ερευνητικό ερώτημα

Πρόωρη διακοπή της σχολικής φοίτησης και σύλληψη από τις αρχές κατά την ενήλικη ζωή

Οι συμμετέχοντες φαίνεται να προβαίνουν σε παρόμοια αδικήματα και να οδηγούνται σε σύλληψη από τις αρχές κατά την ενήλικη ζωή ανεξάρτητα από το αν έχουν διακόψει ή μη πρόωρα τη σχολική φοίτηση. Το γεγονός ότι το σύνολο των συμμετεχόντων κάνει χρήση ουσιών πιθανώς να διαδραματίζει κάποιο ρόλο και να επηρεάζει την απάντηση στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα. Προγενέστερες μελέτες υποστηρίζουν τη σύνδεση μεταξύ πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης και σύλληψης από τις αρχές (φαινόμενο «school-to-prison-pipeline») (Farrall, Gray & Jones, 2020; Rocque, Jennings, Piquero, Ozkan et al., 2017), ενώ η εύρεση επαγγέλματος μετά την εγκατάλειψη του σχολείου λειτουργεί προστατευτικά (Bäckman, 2017; Maynard, Salas-Wright & Vaughn, 2015). Επομένως, είναι πιθανό το άτομο να οδηγείται σε παραβατικές συμπεριφορές σε μια προσπάθεια να εξασφαλίσει τα προς το ζειν στην περίπτωση που διακόπτοντας το σχολείο στερείται των απαιτούμενων προσόντων που θα του επέτρεπαν την επαγγελματική του αποκατάσταση. Δεδομένου ότι οι συμμετέχοντες στη μελέτη κάνουν χρήση ουσιών, είναι πιθανό ανεξαρτήτως του εκπαιδευτικού τους επιπέδου και της επαγγελματικής ή μη αποκατάστασής τους να οδηγούνται στη σύλληψη για λόγους που σχετίζονται με τη χρήση ουσιών.

Οι παράγοντες που φαίνεται να διαφοροποιούν το αδίκημα είναι η ηλικία σχολικής διαρροής, η ηλικία έναρξης ουσιών και η επαγγελματική κατάσταση, καθώς η ανεργία και η μικρότερη ηλικία έναρξης της χρήσης ή διακοπής της φοίτησης που αυξάνουν σύμφωνα με τα αποτελέσματα την πιθανότητα το άτομο να έχει κατηγορηθεί για κλοπή. Άτομα που εγκατέλειψαν τη φοίτηση ή ξεκίνησαν τη χρήση σε μικρότερη ηλικία είναι πιθανό να

αδυνατούν να αποκατασταθούν επαγγελματικά και κατά συνέπεια να εξασφαλίσουν με νόμιμο τρόπο τα προς το ζειν, συνθήκη που θα μπορούσε να ωθήσει το άτομο στην κλοπή προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες του.

Ένας άλλος παράγοντας που διαφοροποιεί το λόγο σύλληψης (κλοπή, λόγοι συνδεόμενοι με τις ουσίες) αφορά στη συνθήκη διαμονής του συμμετέχοντα. Η διαμονή με συγγενείς/φίλους ή με σύζυγο/σύντροφο φαίνεται να λειτουργεί προστατευτικά ως προς τη σύλληψη για κλοπή σε σύγκριση με τη διαμονή του ατόμου με τους γονείς του. Η διαμονή του ατόμου με κάποιον συγγενή/φίλο ή με σύντροφο/σύζυγο συνιστά επιλογή του ίδιου στις περισσότερες περιπτώσεις σε αντίθεση με τη συνθήκη διαμονής με τους γονείς. Από τη στιγμή που το άτομο επιλέγει να διαβώσει με κάποιον άλλο πέρα από τους γονείς, είναι πιθανό να έχει επιλέξει κάποιο πρόσωπο με το οποίο η σχέση έχει επενδυθεί θετικά. Η θετική αυτή επένδυση της σύνδεσης λειτουργεί προστατευτικά και ενδεχομένως αποτρέπει το άτομο να προβεί σε κλοπή, παραβατική πράξη που θα ενίσχυε τον κίνδυνο σύλληψής του και θα έθετε σε κίνδυνο τη σχέση που έχει αναπτύξει.

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά και βάσει όσων αναφέρθηκαν παραπάνω παρατηρείται ότι η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών δε σχετίζεται με το φύλο, εμφανίζει όμως θετική συσχέτιση με την ηλικία σχολικής διαρροής, εφόσον όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία έναρξης της χρήσης τόσο μεγαλύτερη είναι και η ηλικία κατά την οποία το άτομο εγκαταλείπει τη σχολική φοίτηση. Αναφορικά με τη χρήση, οι άνεργοι έχουν διπλάσιες πιθανότητες να κάνουν χρήση ηρωίνης (αποκλειστικά ή σε συνδυασμό με άλλες ουσίες). Σε ότι αφορά τη διάρκεια κράτησης, σύμφωνα με τη μελέτη, είναι μεγαλύτερη για τις γυναίκες και αυξάνει όσο αυξάνει η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών. Η διαμονή με τους γονείς περιορίζει τις

πιθανότητες να συλληφθεί κανείς για λόγους που σχετίζονται με τις ουσίες, ενώ αυξημένες πιθανότητες σύλληψης εμφανίζουν οι εργαζόμενοι και όσοι ξεκινούν τη χρήση ή/και εγκαταλείπουν το σχολείο σε μεγαλύτερη ηλικία. Σε ότι αφορά την ψυχική κατάσταση των συμμετεχόντων, τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι οι γυναίκες εμφανίζουν περισσότερες πιθανότητες να εκδηλώσουν κατάθλιψη και αυξημένο κίνδυνο να αποπειραθούν να αυτοκτονήσουν. Αυξημένος, επίσης, είναι ο κίνδυνος αυτοκτονικής απόπειρας για τους έγγαμους ή όσους βρίσκονται σε σχέση, καθώς και για τους άστεγους συμμετέχοντες. Η παραβατικότητα των γονέων επηρεάζει την ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών και την ηλικία σχολικής διαρροής, αφού η έναρξη ουσιών πριν την ηλικία των 19 ετών είναι σημαντικά υψηλότερη στις περιπτώσεις των συμμετεχόντων που έχουν παραβατικούς γονείς και η ηλικία έναρξης της χρήσης καθώς και η ηλικία σχολικής διαρροής είναι μικρότερη στην περίπτωση των παιδιών παραβατικών γονέων. Τέλος, παρόλο που δεν εντοπίζεται επίδραση της πρόωρης διακοπής της φοίτησης στο είδος του αδικήματος που οδηγεί τους συμμετέχοντες σε σύλληψη από τις αρχές, η ανεργία, η μικρότερη ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών και της σχολικής διαρροής καθώς και η συνθήκη διαμονής με τους γονείς σχετίζονται με αυξημένο κίνδυνο σύλληψης για κλοπή.

Διαπιστώνεται από τα ευρήματα της μελέτης καθώς και από τα συμπεράσματα προγενέστερων ερευνών, ότι τόσο η χρήση ουσιών όσο και η σχολική διαρροή επιφέρουν αρνητικές επιπτώσεις στη ζωή του ατόμου και δυσχεραίνουν την προσαρμογή του στις απαιτήσεις της ζωής ακόμα και κατά την ενήλικη ζωή αυξάνοντας τον κίνδυνο να οδηγηθεί σε σύλληψη από τις αρχές και να τεθεί υπό συνθήκες κράτησης. Αυτό σηματοδοτεί την ανάγκη λήψης μέτρων, έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν οι παράγοντες που ωθούν το άτομο είτε στη διακοπή της φοίτησης είτε στη χρήση ουσιών με σκοπό να καταφέρει να ολοκληρώσει τη φοίτηση και να αποκτήσει τα απαραίτητα εφόδια που θα του επιτρέψουν να ενταχθεί ομαλά στην κοινωνική και επαγγελματική ζωή ως ενήλικας.

Οι Bennett, Mazerolle, Antrobus, Eggins και συν. (2018) υποστηρίζουν ότι η πρόωμη παρέμβαση για την αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων της πρόωρης διακοπής της σχολικής φοίτησης συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής του ατόμου ως ενήλικα. Βασικός στόχος αυτών των προγραμμάτων είναι η ενίσχυση της επένδυσης του ατόμου στο σχολείο και ο περιορισμός της έκθεσης σε ομάδες παραβατικών συνομηλίκων και της εμπλοκής σε ομάδες που εκδηλώνουν αποκλίνουσα συμπεριφορά. Η παρέμβαση είναι δυνατό να περιορίσει τον αρνητικό αντίκτυπο των κοινωνικών παραγόντων που επιδρούν στην εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς εκ μέρους των ατόμων που εγκαταλείπουν το σχολείο (Cardwell, Mazerolle & Piquero, 2019) και μειώνει την αρνητική σχέση που παρατηρείται μεταξύ της προθυμίας του ατόμου να συμμετάσχει στη σχολική ζωή και της αποκλίνουσας συμπεριφοράς που εκδηλώνει (Mazerolle, Bennett, Antrobus, Cardwell et al., 2019).

Σύμφωνα με τους Lansford, Dodge, Pettit και Bates (2016) στην περίπτωση που το άτομο δεχτεί παρέμβαση για τα συμπεριφορικά ή συναισθηματικά προβλήματα που εκδηλώνει ή τη χρήση ουσιών μέχρι την ηλικία των 24 ετών, τότε ο κίνδυνος των αρνητικών επιπτώσεων περιορίζεται. Προστατευτικά λειτουργεί και η καλή σχέση με τους γονείς κατά την εφηβεία και την πρόωμη ενηλικίωση, η περιορισμένη συναναστροφή με παραβατικούς συνομηλίκους κατά την εφηβεία, η επένδυση του ατόμου σε μια ρομαντική σχέση και η συμμετοχή σε ομάδες συνομηλίκων ως ενήλικας.

Η επιστροφή στο σχολείο φαίνεται, επίσης, ότι μειώνει την αρνητική επίδραση της σχολικής διαρροής στην εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς και εγκληματικών ενεργειών, ενώ προστατευτικά λειτουργεί και η επαγγελματική αποκατάσταση του ατόμου (Bäckman, 2017). Προς την ίδια κατεύθυνση λειτουργεί και η αύξηση της διάρκειας της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, αφού παρατηρείται μείωση των συλλήψεων και του εγκλεισμού (Hjalmarsson, Holmlund & Lindquist, 2015).

Δεδομένου του ρόλου των οικογενειακών παραγόντων, που φαίνεται να συνιστούν ένα βασικό κλειδί για την κατανόηση της σχολικής διαρροής που σημειώνεται από τους εφήβους, η ενίσχυση των γονέων ώστε να ανταποκριθούν στο ρόλο τους κρίνεται αναγκαία. Η επαρκής γονεϊκή επίβλεψη (ακόμα και εάν δεν εμπλέκονται στην ανατροφή του παιδιού και οι δύο γονείς) περιορίζει τον κίνδυνο διαρροής ανεξαρτήτως της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και της χρήσης ουσιών και αλκοόλ (Fernández-Suárez, Herrero, Pérez, Juarros-Basterretxea & Rodríguez-Díaz, 2016). Η ευαισθητοποίηση των γονέων, συνεπώς, και η υποστήριξη του ρόλου τους μέσω ενημερωτικών προγραμμάτων που θα παρέχονται από ειδικούς, όπως κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους, είναι δυνατό να συμβάλλει στην πρόληψη τόσο της σχολικής διαρροής όσο και της εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς του ατόμου.

Τέλος, εξίσου σημαντική είναι και η ενίσχυση του συνόλου των σχολικών μονάδων με ειδικούς ψυχικής υγείας που θα μπορούσαν να λειτουργούν υποστηρικτικά στο έργο των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων και να προβαίνουν σε συνεργασία με εκείνους στον εντοπισμό των μαθητών που συνιστούν ομάδα υψηλού κινδύνου για την εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς ή/και την εγκατάλειψη της σχολικής φοίτησης. Ο έγκαιρος εντοπισμός θα καταστήσει εφικτή την πρόωπη παρέμβαση και θα αποτρέψει τον μαθητή να αποεπενδύσει τη μαθησιακή διαδικασία.

Περιορισμοί της μελέτης

Παρά τα σημαντικά ευρήματα της μελέτης και τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει και θα μπορούσαν να συμβάλουν στην πρόληψη της σχολικής διαρροής και της εκδήλωσης αποκλίνουσας συμπεριφοράς από το άτομο, ο σχεδιασμός της έρευνας συνεπάγεται ορισμένους περιορισμούς.

Ένας από τους περιορισμούς της παρούσας μελέτης είναι ότι το δείγμα βασίζεται αποκλειστικά και μόνο σε τοξικομανείς που κρατούνται στον Ελαιώνα Θεβών και δεν συμπεριλαμβάνονται κρατούμενοι και άλλων γεωγραφικών περιοχών. Το στοιχείο αυτό καθιστά αδύνατη τη γενίκευση των αποτελεσμάτων. Ένας δεύτερος παράγοντας που συνιστά περιορισμό αφορά στον τύπο του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων. Δεδομένου ότι πρόκειται για ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς, ο ερωτώμενος είναι πιθανό να μην έχει απαντήσει με απόλυτη ειλικρίνεια στο σύνολο των ερωτημάτων σε μια προσπάθεια συμμόρφωσης με ό,τι θεωρεί ότι θα περίμενε ο εξεταστής από εκείνον. Επιπρόσθετα, και ειδικότερα σε σχέση με τα δεδομένα που αφορούν στην ψυχική υγεία των συμμετεχόντων, διευκρινίζεται ότι οι πληροφορίες προέρχονται από δηλώσεις του ίδιου του κρατούμενου, ο οποίος καλείται να απαντήσει στα σχετικά ερωτήματα του ερωτηματολογίου. Επομένως, τα δεδομένα δεν είναι το ίδιο αξιόπιστα με εκείνα που θα προέκυπταν από τη χορήγηση σταθμισμένων εργαλείων για τη διάγνωση συγκεκριμένων ψυχικών διαταραχών ή την κλινική εξέταση με την εφαρμογή των κατάλληλων διαγνωστικών κριτηρίων από ειδικό ψυχικής υγείας (κλινικός ψυχολόγος ή ψυχίατρος). Τέλος, εφόσον η μελέτη δεν είναι διαχρονική, αυτό συνεπάγεται ότι τα δεδομένα που αφορούν στη συμπεριφορά του εξεταζόμενου κατά την εφηβεία συλλέγονται μεταγενέστερα βάσει της απάντησης που δίνει ο συμμετέχων ως ενήλικας σε ερωτήματα που αφορούν ένα προγενέστερο αναπτυξιακό στάδιο της ζωής του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Adelman, M. and Székely, M. 2016. *School dropout in Central America: An overview of trends, causes, consequences, and promising interventions*. Central America: The World Bank.
- Alfieri, S., Sironi, E., Marta, E., Rosina, A. and Marzana, D. 2015. Young Italian NEETs (Not in Employment, Education, or Training) and the influence of their family background. *Europe's Journal of Psychology* 11(2), pp. 311-322.
- American Psychiatric Association 2013. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM-V (5th Edition)*. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
- American Psychological Association 2012. *Facing the school dropout dilemma*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Anderson, D. M. 2014. In school and out of trouble? The minimum dropout age and juvenile crime. *The Review of Economics and Statistics* 96(2), pp. 318-331.
- Aratani, Y. and Cooper, J. L. 2015. The effects of runaway-homeless episodes on high school dropout. *Youth & Society* 47(2), pp. 173-198.
- Ayano, G., Tsegay, L., Abraha, M. and Yohannes, K. 2019. Suicidal ideation and attempt among homeless people: A systematic review and meta-analysis. *Psychiatric Quarterly* 90, pp. 829-842.
- Bäckman, O. 2017. High school dropout, resource attainment, and criminal convictions. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 54(5), pp. 715-749.

- Badulescu, A. and Csintalan, C. 2016. Decreasing school dropout rate as a factor of economic growth and social empowerment: Theoretical insights. *Economic Sciences* 25(1), pp. 457-464.
- Bennett, S., Mazerolle, L., Antrobus, E., Eggins, E. and Pizuro, A. R. 2018. Truancy interventions reduces crime: Results from a randomized field trial. *Justice Quarterly* 35(2), pp. 309-329.
- Brown, S. M. and Shillington, A. M. 2017. Childhood adversity and the risk of substance use and delinquency: The role of protective adult relationships. *Child Abuse & Neglect* 63, pp. 211-221.
- Cambron, C. Kosterman, R. Catalano, R. F. Guttmanova, K. and Hawkins, J. D. 2018. Neighborhood, family, and peer factors associated with early adolescent smoking and alcohol use. *J Youth Adolesc* 7(2), pp. 369-382.
- Campbell, C. 2015. High school dropouts after they exit school: Challenges and directions for sociological research. *Sociology Compass* 9, pp. 69-629.
- Cardwell, S. M., Mazerolle, L. and Piquero, A. R. 2019. Truancy intervention and violent offending: Evidence from a randomized controlled trial. *Aggression and Violent Behavior* 49, doi.org/10.1016/j.avb.2019.07.003.
- Caldwell, R. M., Sturges, S. M., and Silver, N. C. 2007. Home versus school environments and their influences on the affective and behavioral states of African American, Hispanic, and Caucasian juvenile offenders. *Journal of Child and Family Studies* 16(1), pp. 125-138.

- Chenge, R. P., Chenge, E. and Maunganidze, L. 2017. Family factors that contribute to school dropout in Rushinga District in Zimbabwe. *International Journal of Law, Humanities & Social Science* 1(4), pp. 87-105.
- Conner, B. T., Helleman, G. S., Ritchie, T. L. and Noble, E. P. 2010. Genetic, personality, and environmental predictors of drug use in adolescents. *Journal of Substance Abuse Treatment* 38(2), pp. 178-190.
- Cook, P. J. and Kang, S. 2016. Birthdays, schooling, and crime: Regression-discontinuity analysis of school performance, delinquency, dropout, and crime initiation. *American Economic Journal: Applied Economics* 8(1), pp. 33-57.
- Development Services Group 2015. *Status offenders: Literature review*. Washington, DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Dufur, M. J., Hoffmann, J. P., Braudt, D. B., Parcel, T. L. and Spence, K. R. 2015. Examining the effects of family and school social capital on delinquent behavior. *Deviant Behavior* 36(7), pp. 511-526.
- Ecker-Lyster, M. and Niilekseda, C. 2016. Keeping students on track to graduate: A synthesis of school dropout trends, prevention, and intervention initiatives. *Journal of At-Risk Issues* 29(2), pp. 24-31.
- Engberg, J. and Morral, A. R. 2006. Reducing substance use improves adolescents' school attendance. *Addiction* 101, pp. 1741-1751.
- Ensminger, M. E. and Slusarcick, A. L. 1992. Paths to high school graduation or dropout: A longitudinal study of a first-grade cohort. *Sociology of Education* 65, pp. 95-113.

- Evans, S. C., Pederson, C. A., Fite, P. J., Blossom, J. B. and Cooley, J. L. 2016. Teacher-reported irritable and defiant dimensions of oppositional defiant disorder: Social, behavioral, and academic correlates. *School Mental Health* 8, pp. 292-304.
- Farrall, S., Gray, E. and Jones, P. M. 2020. The role of radical economic restructuring in truancy from school and engagement in crime. *Brit J Criminol* 60, pp. 118-140.
- Fergusson, D. M. McLeod, G. F. H. and Horwood, L. J. 2015. Leaving school without qualifications and mental health problems to age 30. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 50, pp. 469-478.
- Fernández-Suárez, A. Herrero, J. Pérez, B. Juarros-Basterretxea, J. and Rodríguez-Díaz, F. J. 2016. Risk factors for school dropout in a sample of juvenile offenders. *Front Psychol* 7, doi: 10.3389/fpsyg.2016.01993.
- Finn, J.D. 1989. Withdrawing from school. *Review of Educational Research* 59, pp. 117-142.
- Fischer, S. and Smith, G. T. 2008. Binge eating, problem drinking, and pathological gambling: Linking behavior to shared traits and social learning. *Personality and Individual Differences* 44, pp. 789-800.
- Freeman, A., Mergl, R., Kohls, E., Szekely, A., Gusmao, R., Aresman, E. et al. 2017. A cross-national study on gender differences in suicide intent. *BMC Psychiatry* 17(234), pp. doi: 10.1186/s12888-017-1398-8
- Frías-Armenta, M. and Corral-Verdugo, V. 2013. Environmental and individual factors in adolescent anti-sociality: A structural model of Mexican teenagers. *International Journal of Criminal Justice Sciences* 8(2), pp. 198-214.

- Garnier, H. E. Stein, J. A. and Jacobs, J. K. 1997. The process of dropping out of high school: A 19-year perspective. *American Educational Research Journal* 34(2), pp. 395-419.
- Gentil, L, Grenier, G. and Fleury, M. J. 2021. Determinants of suicidal ideation and suicide attempt among former and currently homeless individuals. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 56, pp. 747-757.
- Ghosh, A., Ray, A. and Basu, A. 2017. Oppositional defiant disorder: Current insight. *Psychology Research and Behavior Management* 10, pp. 353-367.
- Gonzalez, J. M. R., Salas-Wright, C. P., Connell, N. M., Jetelina, K. K., Clipper, S. J. and Businelle, M. S. 2016. The long-term effects of school dropout and GED attainment on substance use disorders. *Drug and Alcohol Dependence* 158, pp. 60-66.
- Goux, D., Gurgand, M. and Maurin, E. 2015. Adjusting your dreams? High school plans and dropout behaviour. *The Economic Journal* 127, pp. 1025-1046.
- Gren-Landell, M., Allvin, C. E., Bradley, M., Andersson, M. and Andersson, G. 2015. Teachers' view on risk factors for problematic school absenteeism in Swedish primary school students. *Educational Psychology in Practice* 31(4), pp. 412-423.
- Gubbels, J. van der Put, C. E. and Assink, M. 2019. Risk factors for school absenteeism and dropout: A meta-analytic review. *Journal of Youth and Adolescence* 48, pp. 1637-1667.
- Hedges, K. 2015. Who dropped who?: An analysis of school dropouts among substance using populations. *Practicing Anthropology* 37(1), pp. 55-59.
- Helmond, P., Overbeek, G., Brugman, D. and Gibbs, J. C. 2015. A meta-analysis on cognitive distortions and externalizing problem behavior: Associations, moderators and treatment effectiveness. *Criminal Justice and Behavior* 42(3), pp. 245-262.

- Henry, K. L., Knight, K. E. and Thornberry, T. P. 2012. School disengagement as a predictor of dropout, delinquency, and problem substance use during adolescent and early adulthood. *Journal of Youth and Adolescent* 41(2), pp. 156-166.
- Henry, K. L. and Thornberry, T. P. 2010. Truancy and escalation of substance use during adolescence. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* 71(1), pp. 115-124.
- Hjalmarsson, R. Holmlund, H. & Lindquist, M. J. 2015. The effect of education on criminal convictions and incarceration: Causal evidence from micro-data. *The Economic Journal* 125(587), pp. 1290-1326.
- Hoeve, M. Stams, G. J. J. M., van der Put, C. E., Dubas, J. S., van der Laan, P. H. and Gerris, J. R. M. 2012. A meta-analysis of attachment to parents and delinquency. *J Abnorm Child Psychol* 40(5), pp. 771-785.
- Janosz, M. Le Blanc, M. Boulerice, B., and Tremblay, R. E. 2000. Predicting different types of school dropouts: A typological approach with two longitudinal samples. *Journal of Educational Psychology* 92(1), pp. 171-190.
- Kearney, C. A. and Graczyk, P. 2014. A response to intervention model to promote school attendance and decrease school absenteeism. *Child Youth Care Forum* 43, pp. 1-25.
- Kelly, A. B., Evans-Whipp, T. J., Smith, R., Chan, G. C. K., Toumbourou, J. W., Patton, G. C. et al. 2015. A longitudinal study of the association of adolescent polydrug use, alcohol use, and high school non-completion. *Addiction* 110(4), pp. 627-635.
- Kim, J. W., Jung, H. U., Won, D. Y., Noh, J. H., Shin, Y. S. and Kang, T. I. 2019. Suicide trends according to age, gender, and marital status in South Korea. *Journal of Death and Dying* 79(1), pp. 90-105.

- King, K. M., Meehan, B. T., Trim, R. S. and Chassin, L. 2006. Marker of mediator? The effects of adolescent substance use on young adult education attainment. *Addiction* 101, pp. 1730-1740.
- Kirk, D. S. and Sampson, R. J. 2013. Juvenile arrest and collateral educational damage in the transition to adulthood. *Sociology of Education* 88(1), pp. 36-62.
- Kjellstrand, J., Yu, G., Eddy, J. M. and Clark, M. 2020. Children with incarcerated parents and developmental trajectories of internalizing problems across adolescence. *American Journal of Criminal Justice* 45, pp. 8-69.
- Kopak, A. M. and Proctor, S. L. 2016. Acute and chronic effects of substance use as predictors of criminal offense types among juvenile offenders. *Journal of Juvenile Justice* 5(1), pp. 50-64.
- Kposowa, A. J. 2000. Marital status and suicide in the National Longitudinal Mortality Study. *Journal of Epidemiology & Community Health* 54(4), pp. 254-261.
- Kyung-Sook, W., SangSoo, S., Sangjin, S. and Young-Jeon, S. 2018. Marital status integration and suicide: A meta-analysis and meta-regression. *Social Science & Medicine* 197, pp. 116-126.
- Lansford, J. E., Dodge, K. A. Pettit, G. S. and Bates, J. E. 2016. A public health prospective on school dropout and adult outcomes: A prospective study of risk and protective factors from age 5 to 27. *J Adolesc Health* 58(6), pp. 652-658.
- Lee, K. H., Jun, J. S., Kim, Y. J., Roh, S., Moon, S. S., Bukonda, N. et al. 2017. Mental health, substance abuse, and suicide among homeless adults. *Journal of Evidence-Informed Social Work* 14(4), pp. 229-242.

- Lucero, J. L. Barrett, C. and Jensen, H. 2015. An examination of family and school factors related to early delinquency. *Children & Schools* 37(3), pp. 165-173.
- Mallett, C. 2016. *The school-to-prison-pipeline: A comprehensive assessment*. New York: Springer Publishing Company.
- Marphatia, A. A., Reid, A. M. and Yajnik, C. S. 2019. Developmental origins of secondary school dropout in rural India and its differential consequences by sex: A biosocial life-course analysis. *International Journal of Educational Development* 66, pp. 8-23.
- Maynard, B. R., Salas-Wright, C. P. and Vaughn, M. G. 2015. High school dropouts in emerging adulthood: Substance use, Mental health problems and crime. *Community Ment Health J* 51(3), pp. 289-299.
- Mazerolle, L., Bennett, S., Antrobus, E., Cardwell, S. M., Eggins, E. and Piquero, A. R. 2019. Disrupting the pathway from truancy to delinquency: A randomized field trial test of the longitudinal impact of a school engagement program. *Journal of Quantitative Criminology* 35, pp. 663-689.
- McCauley, E. 2020. Beyond the classroom: The intergenerational effect of incarceration of children's academic and non-academic school-related outcomes in high school. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World* 6, pp. 1-13.
- Morrow, A. S. and Villodas, M. T. 2018. Direct and indirect pathways from adverse childhood experiences to high school dropout among high-risk adolescents. *Journal of Research on Adolescence* 28(2), pp. 327-341.
- Mwangangi, R. K. 2019. The role of family in dealing with juvenile delinquency. *Open Journal of Social Sciences* 7(3), pp. 52-63.

- Na, C. 2017. The consequences of school dropout among serious adolescent offenders: More offending? More arrest? Both? *Journal of Research in Crime and Delinquency* 54(1), pp. 78-110.
- Nisar, M. Ullah, S. Ali, M. and Alam, S. 2015. Juvenile delinquency: The influence of family, peer and economic factors on juvenile delinquents. *App. Sci. Report* 9(1), pp. 37-48.
- Ollendick, T. H., Booker, J. A., Ryan, S. and Greene, R. W. 2018. Testing multiple conceptualizations of oppositional defiant disorder in youth. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology* 47(4), pp. 620-633.
- Ou, S. R. 2005. Pathways of long-term effects of an early intervention program on educational attainment: Findings from the Chicago longitudinal study. *Applied Developmental Psychology* 26, pp. 578-611.
- Panadero, S., Martin, R. and Vazquez, J. J. 2018. Suicide attempts and stressful life events among homeless people in Madrid (Spain). *Journal of Community & Applied Social Psychology* 28(4), pp. 200-212.
- Paolini, A. C. 2016. Heroin usage: Impact on student performance and truancy amongst high school students. *Journal of Drug Abuse* 2(1), DOI: 10.21767/2471-853X.100011.
- Park, A. K. and Bonitz, V .S. 2015. Role of family background, student behaviors, and school-related beliefs in predicting high school dropout. *The Journal of Educational Research* 108(6), pp. 504-514.
- Parolin, M., Simonelli, A., Mapelli, D., Sacco, M. and Cristofalo, P. 2016. Parental substance abuse as an early traumatic event. Preliminary findings on neuropsychological and

- personality functioning in young drug addicts exposed to drugs early. *Frontiers in Psychology* 7, DOI: 10.3389/fpsyg.2016.00887.
- Reynolds, A. J. Ou, S. and Topitzes, W. 2004. Paths of effects of early childhood intervention on educational attainment and delinquency: A confirmatory analysis of the Chicago Child-Parent Centers. *Child Development* 75(5), pp. 1299-1328.
- Rocque, M., Jennings, W. G., Piquero, A. R., Ozkan, T. and Farrington, D. P. 2017. The importance of school attendance: Findings from the Cambridge study in delinquent development on the life-course effects of truancy. *Crime & Delinquency* 63(5), pp. 592-612.
- Rud, I., van Klaveren, C., Groot, W. and van der Brink, H. M. 2018. What drives the relationship between early criminal involvement and school dropout? *J Quant Criminol* 34, pp. 139-166.
- Rumberger, R. W. and Lim, S. A. 2008. *Why students drop out of school: A review of 25 years of research*. US, Santa Barbara: University of California.
- Sahin, S. Arseven, Z. and Kilic, A. 2016. Causes of absenteeism and school dropouts. *International Journal of Instruction* 9(1), pp. 195-210.
- Sekiya, T. and Ashida, A. 2017. An analysis of primary school dropout patterns in Honduras. *Journal of Latinos and Education* 16(1), pp. 65-73.
- Shahidul, S. M. Karim, A. H. and Mustari, S. 2015. Social capital and educational aspiration of students: Does family social capital affect more compared to school social capital? *International Education Studies* 8(12), pp. 255-260.

- Stempel, H., Cox-Martin, M., Bronsert, M., Dickinson, M. and Allison, M. A. 2017. Chronic school absenteeism and the role of adverse childhood experiences. *Academic Pediatrics* 17(8), pp. 837-843.
- Valkov, P. 2018. School dropout and substance use: Consequence or predictor? *Trakia Journal of Science* 2, pp. 95-101.
- Viadero, D. 2001. The dropout dilemma. *Education Week* 20(21), pp. 26-29.
- Vijayakumar, L. 2015. Suicide in women. *Indian J Psychiatry* 57(2), pp. 233-238.
- Walmsley, R. 2017. *World female imprisonment list: Women and girls in penal institutions, including pre-trial detainees/remand prisoners (4th Edition)*. Ανακτήθηκε από: https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_female_prison_4th_edn_v4_web.pdf
- Whitten, T., Melanie, B., Tzoumakis, S. and Dean, C. 2019. Parental offending and child physical health, mental health, and drug use outcomes: A systematic literature review. *Journal of Child and Family Studies* 28, pp. 1155-1168.

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής 2015. *Στρατηγικό πλαίσιο πολιτικής για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (ΠΕΣ) στην Ελλάδα στο πλαίσιο του ΕΠ «Ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού – εκπαίδευση και δια βίου μάθηση 2014-2020»*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής 2017. *Η μαθητική διαρροή στην Ελληνική Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων.

- Κατσιγαράκη, Ε. 2012. Νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα. «Μύθος ή πραγματικότητα»: Συμπεράσματα από τη μελέτη των περιστατικών με ανήλικους παραβάτες που απασχόλησαν συνολικά τα Δικαστήρια Ανηλίκων της Χώρας. *Εγκληματολογία* 1, σελ. 130-138.
- Καφασάρη, Α., Βλάσσης, Ν. και Γερούκαλης, Δ. 2007. Παραβατικότητα ανηλίκων: Μια μελέτη περίπτωσης για την Κω. *Εγκέφαλος* 44(4). Ανακτήθηκε από: <http://www.encephalos.gr/44-4-07g.htm>
- Κοκκέβη, Α., Φωτίου, Α., Καναβού, Ε., Σταύρου, Μ. και Richardson, C. 2016. *Πανελλήνια έρευνα στο μαθητικό πληθυσμό για τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών και άλλες εξαρτητικές συμπεριφορές (16χρονοι) – Έρευνα ESPAD 2015*. Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας.
- Νόβα-Καλτσούνη, Χ., Μακρή-Μπότσαρη, Ε. και Τσιμπουκλή, Α. 2002. *Εξέλιξη του παιδιού στο κοινωνικό περιβάλλον: Θέματα εφηβείας*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- ΥΠΕΠΘ 1985. *Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις. Νόμος υπ' αριθ. 1566 (ΦΕΚ 167/30-9-1985)*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.
- ΥΠΕΠΘ 1998. *Οργάνωση και λειτουργία Δημοτικών Σχολείων. Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθμ. 201/1998*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.
- ΥΠΕΠΘ 2007. *Μελέτη για την καταπολέμηση της σχολικής διαρροής: Καταγραφή ορισμών και μεθόδων αποτύπωσης της σχολικής διαρροής*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.
- ΥΠΕΠΘ 2016. *Μέτρα για την επιτάχυνση του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις. Νόμος υπ' αριθ. 4368 (ΦΕΚ Α' 21/21-2-2016)*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της επίδρασης της οικογένειας στην πρόωρη διακοπή της σχολικής φοίτησης και την εκδήλωση αποκλίνουσας ή και παραβατικής συμπεριφοράς εκ μέρους του εφήβου, καθώς και η εξέταση των συνεπειών στη μετέπειτα ζωή του. Το δείγμα συνίστατο από 319 κρατούμενους (υπόδικοι-κατάδικοι), που παρακολούθησαν το Θεραπευτικό Πρόγραμμα στο Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων του Ελεώνα Θηβών. Ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε τμήμα ενός ευρύτερου ερωτηματολογίου της Θεραπευτικής Ομάδας του Κέντρου που αφορά σε κοινωνικο-δημογραφικές πληροφορίες, πληροφορίες για τη νομική/δικαστική κατάσταση, στοιχεία σε σχέση με τη χρήση ουσιών, την ψυχική κατάσταση του συμμετέχοντα και την παραβατικότητα του ίδιου και της οικογένειάς του. Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψε ότι η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με το φύλο. Διαπιστώνεται ότι η μεγαλύτερη ηλικία έναρξης της χρήσης εμφανίζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με μεγαλύτερη ηλικία εγκατάλειψης της φοίτησης. Οι γυναίκες έχουν σημαντικά μεγαλύτερο διάστημα κράτησης σε σύγκριση με τους άνδρες και η διάρκεια κράτησης αυξάνει όσο αυξάνεται η ηλικία έναρξης της χρήσης. Οι εργαζόμενοι εμφανίζουν χαμηλότερες πιθανότητες να κάνουν χρήση ηρωίνης σε σύγκριση με εκείνους που δεν εργάζονται και αυξημένο κίνδυνο σύλληψης για λόγους σε σχέση με τη χρήση ουσιών. Επιπρόσθετα, όσο αυξάνει η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών και σχολικής διαρροής, τόσο αυξάνεται και ο κίνδυνος σύλληψης για λόγους σχετικούς με τις ουσίες. Αυξημένο κίνδυνο σύλληψης εμφανίζουν και όσοι μένουν μόνοι, με συγγενείς ή φίλους, με σύζυγο ή σύντροφο σε σύγκριση με εκείνους που διαμένουν με τους γονείς. Ως προς την ψυχική υγεία το φύλο παρουσιάζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τις γυναίκες να εμφανίζουν αυξημένες πιθανότητες εκδήλωσης κατάθλιψης. Επιπρόσθετα, οι γυναίκες, οι άνεργοι και οι έγγαμοι έχουν μεγαλύτερο κίνδυνο απόπειρας αυτοκτονίας, ενώ η

επιθετική/βίαιη συμπεριφορά δεν εμφανίζει συσχέτιση με καμία από τις εξεταζόμενες μεταβλητές. Η παραβατικότητα των γονέων επηρεάζει την ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών κατά την εφηβεία καθώς και την ηλικία σχολικής διαρροής, ενώ τέλος, δε φαίνεται το είδος του αδικήματος που διαπράττεται κατά την ενήλικη ζωή να επηρεάζεται από την πρόωρη ή μη διακοπή της σχολικής φοίτησης. Αυτό που διαφοροποιεί το αδίκημα είναι η επαγγελματική κατάσταση, η ηλικία σχολικής διαρροής, η ηλικία έναρξης της χρήσης ουσιών και η συνθήκη διαμονής. Διαπιστώνεται ότι τόσο η χρήση ουσιών όσο και η σχολική διαρροή επιφέρουν αρνητικές επιπτώσεις στη ζωή του ατόμου και δυσχεραίνουν την προσαρμογή του κατά την ενήλικη ζωή αυξάνοντας τον κίνδυνο να συλληφθεί, επομένως απαιτείται πρόωμη παρέμβαση.

Λέξεις Κλειδιά: Σχολική διαρροή, παραβατική συμπεριφορά, χρήση ουσιών, ψυχική υγεία, παραβατικότητα γονέων

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Φύλο: 1. Άνδρας 2. Γυναίκα

Ηλικία:

1 2 3 4
20-30 ετών 31-40 ετών 41-50 ετών 51 ετών και άνω

Οικογενειακή κατάσταση

1 2 3 4 5
Ανύπαντρος Παντρεμένος Σε διάσταση Διαζευγμένος Με σύντροφο ή χωρίς σύντροφο

Έχεις παιδιά; 1. Ναι 2. Όχι

Με ποιόν έμενες τις τελευταίες 30 ημέρες πριν φυλακιστείς;

1. Μόνος/η 6. Με φίλους
2. Προσωρινή στέγη 7. Με σύζυγο/σύντροφο
3. Άστεγος 8. Άλλο
4. Με γονεϊκή οικογένεια 9. Άγνωστο
5. Με συγγενείς 10. Σε ίδρυμα

Ποια ήταν η εργσιακή σου κατάσταση ένα έτος πριν;

1 2 3 4 5 6 7
Σταθερή Μαθητής Περιστασιακή Άλλο Άνεργος Άγνωστο Φοιτητής/
απασχόληση εργασία Σπουδαστής

Με τι είδος εργασίας απασχολούσουν;

Εκπαιδευτικό επίπεδο:

1 2 3 4 5 6 7 87
Δημοτικό Γυμνάσιο Τάξεις Λύκειο Τάξεις ΙΕΚ/ΤΕΕ/ Πανεπιστήμιο/ Δεν πήγε
Γυμνασίου Λυκείου Τεχν. Σχολή Πανεπιστημίου ποτέ
σχολείο

Ηλικία διακοπής σχολείου: ετών

87 88 9
Δεν πήγε ποτέ σχολείο Συνεχίζει ή ολοκλήρωσε Άγνωστο

Β. ΝΟΜΙΚΗ/ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Εμπλοκή με παράνομες δραστηριότητες εκτός της χρήσης

Για ποιο αδίκημα καταδικάστηκες;

1	2	3	4	5
Παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών	Κλοπές-Ληστείες	Εγκλήματα ζωής	Οικονομικά αδικήματα	Άλλο (προσδιόρισε):

Έχεις φυλακιστεί στο παρελθόν;

1. Ναι

2. Όχι

Πόσες φορές έχεις φυλακιστεί στο παρελθόν;

.....

Πόσο έχεις μείνει συνολικά στη φυλακή στο παρελθόν; μήνες

1	2	3	4
1 έτος	1-3 έτη	3-5 έτη	5 έτη & άνω

Γ. ΧΡΗΣΗ ΟΥΣΙΩΝ

Χρήση ουσιών πριν τη φυλάκιση (σε σχέση με ένα έτος πριν)

Ποιά ήταν η κύρια ουσία χρήσης;

1	2	3	4	5	6	7
Ηρωίνη	Κοκαΐνη	Speed ball	Χασίς	Αλκοόλ	Χάπια	Άλλο

Με ποιο τρόπο έκανες χρήση;

1	2	3	4	5	9
Ένεση	Κάπνισμα	Στόμα	Μύτη	Συνδυασμός: (Πώς;).....	Άγνωστο

Σε ποιά ηλικία ξεκίνησες την κύρια ουσία;(έτη)

Πόσο καιρό κάνεις χρήση της κύριας ουσίας; (έτη)

1	2	3	4	5
0-3 έτη	4-10 έτη	8-11 έτη	12-15 έτη	15 έτη και άνω

Ποιες άλλες ουσίες έχεις χρησιμοποιήσει κατά καιρούς εκτός από την κύρια ουσία χρήσης;

1.	4.
2.	5.
3.	6.

Ουσία έναρξης χρήσης

1	2	3	4	5	6	7
Ηρωίνη	Κοκαΐνη	Speed ball	Χασίς	Αλκοόλ	Χάπια	Άλλο

Σε ποια ηλικία ξεκίνησες τη χρήση; ετών

1 2 3
Ως 15 ετών 16-19 ετών 20 ετών & άνω

Πόσες ουσίες έχεις χρησιμοποιήσει τελικά;

1. Από 1-3 ουσίες 2. 4-7 ουσίες

Πότε ξεκίνησες να πίνεις αλκοόλ; ετών

1 2 3
Ως 13 ετών 13-17 ετών 17 ετών & άνω

Πόσα ποτά πίνεις;

1 2 3 4 5
Έως 5 ποτά 5-10 ποτά 10 ποτά & άνω εβδομαδιαίως Καθημερινή Περιστασιακά
εβδομαδιαίως εβδομαδιαίως χρήση

Θεωρείς ότι έχεις πρόβλημα με το αλκοόλ;

1. Ναι 2. Όχι 3. Δεν ξέρω

Ο πατέρας σου είχε/έχει πρόβλημα με το αλκοόλ;	0.Όχι	1.Ναι
Η μητέρα σου είχε/έχει πρόβλημα με το αλκοόλ;	0.Όχι	1.Ναι
Τα αδέρφια σου είχαν/έχουν πρόβλημα με το αλκοόλ;	0.Όχι	1.Ναι
Κάποιος από την ευρύτερη οικογένεια σου είχε/έχει πρόβλημα με το αλκοόλ;	0.Όχι	1.Ναι
Ο πατέρας σου είχε/έχει πρόβλημα με τα ναρκωτικά;	0.Όχι	1.Ναι
Η μητέρα σου είχε/έχει πρόβλημα με τα ναρκωτικά;	0.Όχι	1.Ναι
Τα αδέρφια σου είχαν/έχουν πρόβλημα με τα ναρκωτικά;	0.Όχι	1.Ναι
Κάποιος από την ευρύτερη οικογένεια σου είχε/έχει πρόβλημα με τα ναρκωτικά;	0.Όχι	1.Ναι
Ο πατέρας σου είχε/έχει κάποιο ψυχολογικό/ψυχιατρικό πρόβλημα;	0.Όχι	1.Ναι
Η μητέρα σου είχε/έχει κάποιο ψυχολογικό/ψυχιατρικό πρόβλημα;	0.Όχι	1.Ναι
Τα αδέρφια σου είχαν/έχουν κάποιο ψυχολογικό/ψυχιατρικό πρόβλημα;	0.Όχι	1.Ναι
Κάποιος από την ευρύτερη οικογένεια σου είχε/έχει ψυχολογικό/ψυχιατρικό πρόβλημα;	0.Όχι	1.Ναι

Δ. ΨΥΧΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Υπήρξε κάποια περίοδος, που δεν ήταν αποτέλεσμα της χρήσης αλκοόλ/ναρκωτικών και να ήσουν εκτός φυλακής, που να είχες βιώσει:			
Σοβαρή κατάθλιψη;	1.Όχι	2.Ναι	3. Άγνωστο
Σοβαρό άγχος;	1.Όχι	2.Ναι	3. Άγνωστο
Δυσκολίες στις γνωστικές σου λειτουργίες (κατανόηση, συγκέντρωση ή στη μνήμη);	1.Όχι	2.Ναι	3. Άγνωστο
Ψευδαισθήσεις;	1.Όχι	2.Ναι	3. Άγνωστο
Δυσκολία ελέγχου βίαιης συμπεριφοράς;	1.Όχι	2.Ναι	3. Άγνωστο
Έχεις ποτέ σκεφτεί σοβαρά να αυτοκτονήσεις;	1.Όχι	2.Ναι	3. Άγνωστο
Έχεις ποτέ αποπειραθεί να αυτοκτονήσεις;	1.Όχι	2.Ναι	3. Άγνωστο

Υποβλήθηκες ποτέ σε θεραπεία για κάποιο ψυχολογικό/ψυχιατρικό πρόβλημα εκτός χρήσης;

1 2 3 4
Όχι ποτέ Ναι, σε δημόσια Ναι, σε ιδιωτική Άγνωστο
ψυχιατρική κλινική κλινική

Αιτία θεραπείας:

Ε. ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ηλικία πρώτης σύλληψης: ετών

Ηλικία πρώτου εγκλεισμού: ετών

Διάρκεια πρώτου εγκλεισμού: μήνες

Εγκλεισμός σε φυλακές ανηλίκων: 1. Ναι 2. Όχι

Διάρκεια: μήνες

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

	ΣΥΛΛΗΨΗ	ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ
ΠΑΤΕΡΑΣ		
ΜΗΤΕΡΑ		
ΑΔΕΛΦΙΑ		
ΕΥΡ.ΟΙΚΟΓ.		

1. Συμμετοχή σε παραβατικές ομάδες	Συχνά	Σπάνια	Σχεδόν ποτέ
2. Συμμετοχή σε διαπληκτισμούς ή καυγάδες	Συχνά	Σπάνια	Σχεδόν ποτέ
3. Κακοποίηση ζωών	Συχνά	Σπάνια	Σχεδόν ποτέ
4. Εμπλοκή με τυχερά παιχνίδια	Συχνά	Σπάνια	Σχεδόν ποτέ
5. Καταστροφή αντικειμένων	Συχνά	Σπάνια	Σχεδόν ποτέ
6. Μικροκλοπές	Συχνά	Σπάνια	Σχεδόν ποτέ
7. Συχνά ψέματα	Συχνά	Σπάνια	Σχεδόν ποτέ
8. Διαμονή εκτός σπιτιού χωρίς να το γνωρίζουν οι γονείς του	Συχνά	Σπάνια	Σχεδόν ποτέ

